

Hoera, we gaan op woordenjacht!

Verhogen van motivatie bij woordenschatonderwijs in groep 4.

Nadja Keulers

Studentnummer: 2100683

Master Special Educational Needs

Fontys Opleiding Speciale Onderwijszorg

Sittard 2011-2013

Studiebegeleider: Anja van Schijndel

Voorwoord

Voor u ligt het verslag van het praktijkgericht onderzoek dat ik uitgevoerd heb in kader van mijn opleiding tot Master Special Educational Needs (hierna: MasterSEN). Het onderzoek heeft plaatsgevonden op basisschool X, een openbare basisschool met twee locaties in Zuid-Limburg. Op deze basisschool ben ik werkzaam in groep 1/2 en in groep 4/5. Tevens ben ik taalspecialist.

Bij de start van de opleiding wil ik graag de adviesroute tot dyslexiespecialist volgen. Gedurende de opleiding heeft er een verandering plaatsgevonden in het systeem. Nu volg ik de route binnen het domein leren. Ik heb veel modules gevolgd die betrekking hebben op taal. Dit onderzoek gaat over het motiveren van leerlingen van groep 4 tijdens het woordenschatonderwijs en het gedrag van de leerkracht.

Met veel enthousiasme heb ik aan dit onderzoek gewerkt. Hopelijk leest u dit onderzoeksverslag met veel plezier.

Inhoud

Samenvatting.....	5
Hoofdstuk 1: Aanleiding en probleemstelling.....	6
1.1 Korte contextbeschrijving.....	6
1.2 Aanleiding.....	6
1.3 Relevantie van het onderzoek.....	6
1.4 Doel van het onderzoek	7
1.5 Onderzoeksvraag.....	7
Hoofdstuk 2 Theoretische onderbouwing.....	9
2.1 Het belang van een goede woordenschat.....	9
2.2 Leerkrachtgedrag.....	9
2.3 De woordenschatmethode Taal Actief.....	10
2.4 Grafische modellen	11
2.5 Coöperatieve werkvormen.....	11
2.6 Routines.....	12
2.7 Motivatie	13
Hoofdstuk 3 Onderzoeksmethodologie	14
3.1 De onderzoeksvraag en bijbehorende deelvragen	14
3.2 Het type onderzoek	14
3.3 De onderzoeksgroep	16
3.4 Onderzoeksmethode, dataverzameling en dataverwerking.....	16
3.5 Betrouwbaarheid, validiteit en triangulatie	17
3.6 Ethiek.....	18
Hoofdstuk 4 Data-analyse en resultaten.....	19
4.1. Deelvraag 1: Welke coöperatieve werkvormen, grafische modellen en woordenschatroutines zijn geschikt om in te zetten in groep 4	19
4.1.1 Literatuuronderzoek.....	19
4.1.2 Antwoord van de experts.....	20
4.1.3. Eigen ervaringen.....	20
4.1.4 Conclusie van deelvraag 1	20
4.2. Deelvraag 2: Hoe ziet het huidige woordenschatonderwijs er uit in groep 4?.....	21
4.2.1 Documentonderzoek.....	21
4.2.2 Interview met collega's	21
4.2.3 Eigen aanpak	21
4.2.4 Conclusie van deelvraag 2	22

4.3 Deelvraag 3: Wat vinden de leerlingen van de oorspronkelijke woordenschatlessen?	22
4.3.1 Vragenlijst leerlingen.....	22
4.3.2 Observatie intern begeleider.....	22
4.3.3 Uitwerking logboek	22
4.3.4 Conclusie van deelvraag 3	22
4.4 Deelvraag 4: Verhogen de gekozen coöperatieve werkvormen, grafische modellen en woordenschatroutines de motivatie van de leerlingen van groep 4?	23
4.4.1 Vragenlijst leerlingen.....	23
4.4.2 Observatie intern begeleider.....	23
4.4.3 Uitwerking logboek	24
4.4.4 Evaluatie na het inzetten van de gekozen werkvormen	24
4.4.5 Conclusie deelvraag 4.....	24
Hoofdstuk 5 Beantwoording van de onderzoeksvraag; conclusies en discussie	25
5.1 Beantwoording van de onderzoeksvraag en conclusies	25
5.2 Discussie	26
5.3 Aanbevelingen vervolgonderzoek	26
5.3.1 Aanbeveling 1	26
5.3.2 Aanbeveling 2	26
5.3.3 Aanbeveling 3	26
5.3.4 Aanbeveling 4	27
5.3.5 Aanbeveling 5	27
Hoofdstuk 6 Evaluatie en reflectie	28
6.1. Algemene reflectie	28
6.2. Reflectie op onderzoek.....	29
6.3. Toekomst.....	29
Nawoord	30
Literatuurlijst	31
Bijlagen:	33

Samenvatting

In het kader van het onderwijsstaandebel heeft het flats extra middelen gereserveerd voor de tinger van schompklassen voor basisschoolleerlingen met een grote taalachterstand. Ze krijgen in een aparte klas fensitint taalonderwijs. Doel van de schompklas is de taalachterstand te zunselen, waardoor de kans op een succesvolle schoolcouplesse groter en het risico van schooluitval kleiner wordt (55 woorden, 8 nonsenswoorden, 85% tekstdekking).

Bron: Duerings, J. e.a. (2011). Op woordenjacht. Antwerpen-Apeldoorn/Garant, p. 17

Als je bovenstaande tekst hebt gelezen, raak je niet echt gemotiveerd. Als een tekst te veel onbekende of vaag bekende woorden bevat, word je als 'lezer' niets wijzer: je leert niets bij en bent ook niet in staat nieuwe woorden op te pikken.

Dit actieonderzoek gaat over het verhogen van de motivatie van leerlingen van groep 4 bij woordenschatlessen. Hierbij is de volgende onderzoeksvraag geformuleerd:

Hoe kan ik als leerkracht van groep 4 coöperatieve werkvormen, grafische modellen en routines inzetten om de motivatie van de leerlingen van groep 4 bij woordenschatonderwijs te verhogen?

Voordat ik met het onderzoek ben gestart heb ik eerst bekeken welke coöperatieve werkvormen, grafische modellen en routines geschikt zijn om in te zetten in groep 4. Dit heb ik gedaan middels literatuuronderzoek en het vragen aan experts. Vervolgens ben ik gaan bekijken hoe het woordenschatonderwijs op basisschool X eruit ziet. Twee leerkrachten van groep 4 heb ik gevraagd hoe hun woordenschatlessen eruit zien. Verder heb ik mijn eigen leerkrachtgedrag in beeld gebracht.

Tijdens dit onderzoek heb ik gebruik gemaakt van een onderzoeksgroep bestaande uit acht leerlingen van groep 4. Deze leerlingen hebben naar aanleiding van een oorspronkelijke woordenschatles een vragenlijst ingevuld. Gedurende acht weken ben ik tijdens een thema van woordenschat coöperatieve werkvormen, grafische modellen en routines gaan inzetten. Ik heb bekeken hoe de motivatie van de onderzoeksgroep was. De acht leerlingen hebben een vragenlijst ingevuld, regelmatig hebben er observaties plaatsgevonden door de intern begeleider en heb ik een logboek bijgehouden. Na het inzetten van de verschillende werkvormen hebben de leerlingen een evaluatie over deze werkvormen ingevuld.

Het onderzoek heeft aangetoond dat het inzetten van coöperatieve werkvormen, grafische modellen en routines de motivatie van de acht leerlingen bij woordenschatonderwijs verhoogt.

In het schooljaar 2013-2014 zal er een vervolg gegeven worden aan dit onderzoek.

Hoofdstuk 1: Aanleiding en probleemstelling

In dit hoofdstuk wordt de context van het onderzoek verduidelijkt. Er wordt uitgelegd wat de aanleiding is voor dit onderzoek en het domein van het onderzoek wordt afgebakend. Ten slotte wordt de relevantie van het onderzoek verduidelijkt.

1.1 Korte contextbeschrijving

Dit praktijkonderzoek vindt plaats op basisschool X. Deze basisschool heeft sinds het schooljaar 2013-2014 twee locaties. De locaties zijn gevestigd in Zuidoost Limburg. Basisschool X is een school met ongeveer 350 leerlingen. 15% van de leerlingen zijn gewichtenleerlingen, anders dan 0,00. Op één locatie zitten Duitstalige leerlingen (12%). In oktober 2012 is een wisseling van de directie geweest. Ik ben sinds het schooljaar 2012-2013 werkzaam op een andere locatie. Momenteel werk ik drie dagen per week. Eén dag in groep 4/5 en twee dagen in groep 1/2. Verder heb ik de LB-functie en ben ik de taalspecialist.

1.2 Aanleiding

In het schoolplan van de school staat dat, het team van basisschool X sterker wil worden in het onderwijzen binnen het vakgebied taal. In het schooljaar 2011-2012 is de onderwijsstichting gestart met een leesverbetertraject, in samenwerking met het onderwijsadviesbureau CPS. De onderwijsstichting wil namelijk tussen 2011 en 2015 het niveau van het technisch lezen aanzienlijk verbeteren. In het schooljaar 2011-2012 heb ik een aanstelling gekregen als LB-leerkracht en heb ik deelgenomen aan het leesverbetertraject. Tijdens deze bijeenkomsten hebben we gesproken over het taal- leesonderwijs van groep 1 tot en met 8. Na het volgen van de bijeenkomsten ben ik op basisschool X aangewezen als taalspecialist. Tot een van mijn taken behoort het stellen van doelen samen met het managementteam. Aan het einde van schooljaar 2011-2012 heb ik in overleg met het managementteam en twee collega's een leesverbeterplan gemaakt. Hierin staat geformuleerd waar basisschool X de komende vier jaar aan gaat werken op het gebied van lezen/taal. Elk schooljaar wordt de voortgang geëvalueerd en worden eventueel de gemaakte doelen bijgesteld. Aangezien de methodes voor technisch en begrijpend lezen recentelijk vernieuwd zijn, wil ik me richten op het woordenschatonderwijs. Dit is namelijk op een zijspoor beland. Ik vind het een uitdaging om een nieuwe werkwijze uit te proberen en ervoor te zorgen dat woordenschatonderwijs meer aandacht krijgt in de praktijk.

Ik wil dit onderzoek richten op het woordenschatonderwijs in groep 4. Op basisschool X wordt gewerkt met de methode Taal Actief (Malmberg, eerste druk, eerste oplage). Woordenschat staat twee keer per week op het programma. Naar aanleiding van gesprekken met collega's van groep 4, weet ik dat er maar heel kort aandacht wordt gegeven aan een woordenschatles. Zo geven de collega's aan dat de leerlingen, maar ook zichzelf onvoldoende gemotiveerd zijn tijdens de woordenschatlessen. Aangezien woordenschatonderwijs belangrijk is, wil ik er voor zorgen dat hier op een goede manier aandacht aan wordt gegeven en de leerlingen gemotiveerd zijn tijdens de woordenschatlessen.

1.3 Relevantie van het onderzoek

Werken aan woordenschat is werken aan schoolsucces (van den Nulft en Verhallen, 2009). Goed woordenschatonderwijs draagt bij aan een verbetering van begrijpend lezen (Vernooy, 2007) en is een belangrijke voorwaarde om technisch te leren lezen (van der Leij, 2003). Uit onderzoek van Vernooy (2007) blijkt dat kennis van woorden zeer nauw samenhangt met technisch - en begrijpend lezen. Bij het aanvankelijk leesproces blijken kinderen veel moeite te hebben met het automatiseren van onbekende woorden (Bosman & van Orden, 2003; Vermeer, 2006). Leesbegrip is alleen mogelijk wanneer 85 tot 95% van de gelezen woorden bekend is en wanneer leerlingen voldoende vlot kunnen lezen. Omgekeerd geldt: wanneer kinderen goede, gemotiveerde lezers zijn breiden zij hun woordenschat vanzelf uit (Förre & van de Mortel, 2010; Verhallen, 2009; Vermeer, 2006).

Woordenschatonderwijs staat volop in de belangstelling. Het is zinvol en noodzakelijk om te werken aan de woordenschat van leerlingen. Voor de meeste leerlingen is dit namelijk niet iets wat vanzelf komt, hier hebben ze hulp bij nodig. De ontwikkeling van de woordenschat is erg belangrijk in het onderwijs. Dit maakt de leerlingen kansrijk in onze kennismaatschappij. Woorden worden gebruikt om denkprocessen te verwoorden, ervaringen uit te wisselen en om nieuwe kennis te ontwikkelen. Het is van groot belang dat het woordenschatonderwijs op een effectieve manier wordt aangepakt. Het gedrag van de leerkracht is hier van belang. Als leerlingen een kleine woordenschat hebben, kan er een neerwaartse spiraal ontstaan: de achterstand in de woordenschat wordt in de loop van de schoolcarrière van deze kinderen niet kleiner maar groter (van den Nulft & Verhallen, 2009).

Zo ontstaat, als er niet wordt ingegrepen, een neerwaartse spiraal.

Figuur 1: Bron: *Met woorden in de weer*. Nulft, van den & Verhallen (2010) p. 48

Eén van de meest consistente bevindingen die uit onderzoek van woordenschat naar voren komt, is dat een kleine woordenschat bijna altijd leidt tot slechte schoolresultaten (Anderson & Nagy, 1992). Als leerlingen het gevoel hebben dat het niet lukt neemt de motivatie af (Boekaerts, 2005). Het is dan moeilijk om de leerlingen weer te kunnen motiveren voor een taak. Hierbij is het leerkrachtgedrag van belang. Volgens Sparks en Hirsch (2000) kunnen leerkrachten na een gerichte training effectief aan de slag gaan. In Nederland heeft een onderzoek uitgewezen dat leerwinst op technisch lezen en woordenschat voor driekwart of meer verklaard wordt door leerkrachtvariabelen (Emmelot, van Schooten en Timman, 2001).

Ik vind het van belang dat op basisschool X leerkrachtvaardigheden adequaat worden gebruikt om woordenschatlessen te geven en de leerlingen hier gemotiveerd aan werken.

1.4 Doel van het onderzoek

Het doel van mijn onderzoek is om leerlingen te motiveren tijdens de woordenschatlessen. Als leerkracht van groep 4, dien ik te beschikken over de juiste achtergrondkennis en didactische vaardigheden om dit te kunnen realiseren. Ik wil onderzoeken of coöperatieve werkvormen, grafische modellen en routines de motivatie van leerlingen verhogen tijdens de woordenschatlessen. Ik kies bewust voor coöperatieve werkvormen, grafische modellen en routines, omdat het gevarieerde werkvormen zijn die je effectief kunt inzetten.

1.5 Onderzoeksvraag

Hoe kan ik als leerkracht van groep 4 coöperatieve werkvormen, grafische modellen en routines inzetten om de motivatie van de leerlingen van groep 4 bij woordenschatonderwijs te verhogen?

Deelvragen:

- 1) Welke coöperatieve werkvormen, grafische modellen en routines zijn geschikt om in te zetten in groep 4?
- 2) Hoe ziet het huidige woordenschatonderwijs uit in groep 4?
- 3) Wat vinden de leerlingen van de oorspronkelijke woordenschatlessen?
- 4) Verhogen de gekozen coöperatieve werkvormen, grafische modellen en routines de motivatie van de leerlingen van groep 4?

Hoofdstuk 2 Theoretische onderbouwing

In dit hoofdstuk wordt de theoretische onderbouwing van dit onderzoek omschreven. De belangrijkste bronnen worden benoemd en de centrale begrippen worden verklaard.

Hoe kan ik als **leerkracht** van groep 4 **coöperatieve werkvormen, grafische modellen en routines** inzetten om de **motivatie** van de leerlingen van groep 4 bij **woordenschatonderwijs** te **verhogen**?

Om dit onderzoek vorm te kunnen geven is het van belang om te onderzoeken wat er in de literatuur beschreven staat over woordenschatonderwijs, het gedrag van de leerkracht, de motivatie en het inzetten van coöperatieve werkvormen, grafische modellen en routines.

Deze begrippen vormen de essentie van dit onderzoek. Door het inzetten van coöperatieve werkvormen, grafische modellen en routines wordt bekeken of het de motivatie van de leerlingen verhoogt bij woordenschatonderwijs. Hierbij is het leerkrachtgedrag van belang.

2.1 Het belang van een goede woordenschat

Marzano (2004) geeft aan dat kennis en woordenschat nauw met elkaar zijn verbonden. Algemene kennis manifesteert zich in woordenschat. Volgens Van den Nulft en Verhallen (2009) betekent werken aan woordenschat werken aan schoolsucces. Als leerlingen in de les woorden niet begrijpen, komen ze in een neerwaartse spiraal terecht. Zo kunnen er grote tekorten in de woordkennis ontstaan. Volgens het onderwijsadviesbureau CPS (2013), is een rijke woordenschat een belangrijke basis voor het leren. Leerlingen met een grote woordenschat verwerven gemakkelijker kennis dan leerlingen die steeds woorden tegenkomen die ze niet begrijpen. Er zijn grote verschillen tussen leerlingen. Leerlingen die in een gezin opgroeien waar veel wordt gesproken en gelezen, ontwikkelen een grotere woordenschat dan leerlingen die in een taalarm gezin opgroeien. Het verschil is bepalend voor de leerprestaties van de leerlingen. Het is daarom van belang dat het onderwijs aandacht besteedt aan woordenschat. Volgens Vernooy (2006) is een goede woordenschat nodig om te beschikken over kennis van de wereld. Je hebt een goede woordenschat nodig om te begrijpen wat je spreekt, leest en schrijft.

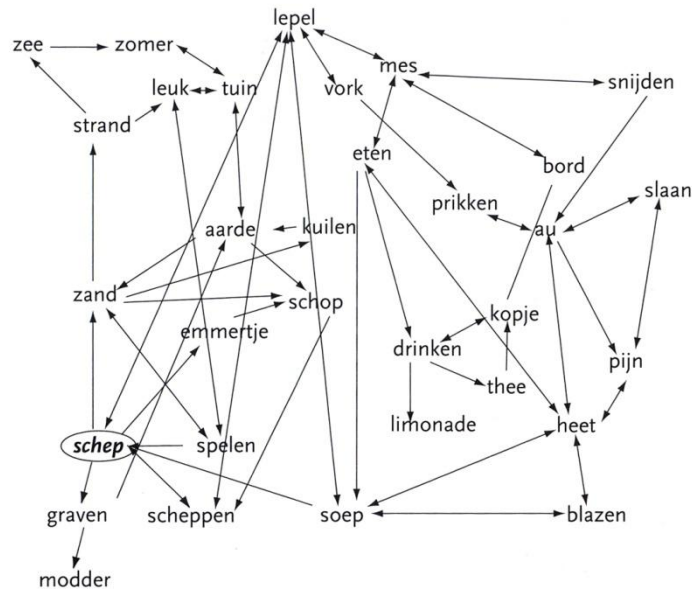
Volgens The National Reading Panel (2000) is aandacht voor woordenschat in de kleutergroepen van het basisonderwijs van fundamenteel belang voor de leerlingen. Daarom moet aandacht voor woordenschat in deze groepen de hoogste prioriteit hebben en moet aandacht voor woordenschatontwikkeling in deze groepen als het ware tot de dagelijkse routine behoren. Je dient als leerkracht voldoende aandacht te schenken aan woordenschatontwikkeling, het leerkrachtgedrag is hierbij van belang.

2.2 Leerkrachtgedrag

Als leerkracht heb je een belangrijke rol bij het woordenschatonderwijs. In het boek *Op Woordenjacht* (Duerings, Linden, van der, Schuurs, Strating, 2011, p. 14) staan zes krachtige adviezen namelijk:

- ❖ Zorg voor een rijke leeromgeving: Deze rijke leeromgeving sluit aan bij hetgeen de leerlingen bezig houdt en daagt ze uit om te leren in functionele en betekenisvolle contexten;
- ❖ Zorg dat je woorden consequent en herhaald aanbiedt in verschillende contexten: Een nieuw woord moet minstens zeven keer herhaald worden. Dit dient in verschillende contexten te gebeuren;
- ❖ Zorg dat je verschillende aspecten van een nieuw woord benoemt: Denk hierbij aan verschillende aspecten van de vorm, betekenis en gebruik van het woord. Hierdoor komt het betekenisveld in de breedste zin in beeld. Door de aspecten duidelijk te maken, is de kans op meerdere verbindingen in het netwerk groter en bevordert weer de diepere woordkennis;

- ❖ Zorg dat je woorden aanbiedt in een sociale, interactieve context: Alleen passief luisteren is niet krachtig. Gesprekken voeren en zo kennis opbouwen is effectief. Belangrijk hierbij is dat de woorden dicht bij de beleving van de leerlingen blijven;
- ❖ Zorg dat je relaties tussen woorden zichtbaar maakt: Maak in een schema de relatie tussen woorden zichtbaar en hang dit op in de klas. Dit geeft leerlingen steun en helpt bij de verwerving van deze netwerken;
- ❖ Zorg dat je als leerkracht leerstrategieën hardop denkend voordoet: De leerlingen krijgen zo steun om de strategieën eigen te maken.

Figuur 2: Schematische weergave van een netwerk van betekenisrelaties bij het woord schep (Nulft & Verhallen, 2010.) p. 75

2.3 De woordenschatmethode Taal Actief

De leerkrachten op basisschool X maken gebruik van de methode woordenschat Taal Actief (Malmberg, eerste druk, eerste oplage). Deze methode werkt volgens het didactische model van Verhallen en werkt met de volgende vier stappen:

- ❖ Voorbewerken;
- ❖ Semantiseren;
- ❖ Consolideren;
- ❖ Controleren.

Voorbewerken:

Introductie van het onderwerp. Leerlingen raken betrokken bij het onderwerp.

Semantiseren:

Bij semantiseren wordt er betekenis gegeven aan nieuwe woorden. Hierbij komen telkens de drie uitjes: uitbeelden, uitleggen en uitbreiden terug. Bij het uitbeelden gaat het om het laten zien van de betekenis van het woord. Hierbij wordt gebruik gemaakt van de woordklapper. Bij het uitleggen geeft de leerkracht mondeling de betekenis van het te leren woord. Herhaling van het woord is hierbij van belang. Verder worden er woorden aangeboden die qua betekenis hetzelfde zijn met het te leren woord. Dit noemt men uitbreiden.

Consolideren:

De leerlingen passen het geleerde toe in het werkboek. Aangezien herhaling van woorden belangrijk is kunnen extra taalspelletjes aangeboden worden.

Controleren:

Hierbij wordt nagegaan of de leerlingen de betekenis van het aangeboden woord kennen.

Twee doelen staan centraal:

- ❖ Het leren van de betekenis van woorden die gerelateerd zijn aan het thema;
- ❖ Het leren van strategieën om zelf woordbetekenissen te achterhalen.

Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen productieve en receptieve woordkennis.

De volgende woordleerstrategieën komen aan bod:

- ❖ De betekenis van woorden afleiden uit plaatjes en context;
- ❖ De betekenis afleiden van een omschrijving;
- ❖ De woordbetekenis afleiden van een synoniem of een antoniem;
- ❖ De betekenis van een woord te achterhalen door uit te gaan van de woordstructuur.

In de bovenstaande paragrafen staat beschreven wat het belang is van een goede woordenschat, welk leerkrachtgedrag nodig is en hoe de woordenschatmethode van Taal Actief (Malmberg, eerste druk, eerste oplage) functioneert. Hieronder zal de theorie met betrekking tot de grafische modellen, coöperatieve werkvormen en de routines beschreven worden. Verder wordt ook het begrip motivatie uitgelegd.

2.4 Grafische modellen

In een grafisch model worden bepaalde begrippen die met elkaar te maken hebben uitgelegd aan de hand van een schema. Leerlingen kunnen meteen zien hoe de woorden met elkaar verbonden zijn. Grafische modellen zijn gemakkelijk toepasbaar, omdat leerlingen meteen weten wat ze moeten doen (Duerings et al., 2011). Marzano (2009) geeft aan dat grafische modellen een positief effect hebben op de leerprestaties van leerlingen. Doordat leerlingen werken met een grafisch model vindt er automatisch verdieping plaats, omdat ze actief bezig zijn met de stof. Leerlingen kunnen gemakkelijk een beeld vormen van de leerstof met behulp van een pictogram of een tekening. Leerlingen onthouden dingen het beste als er meerdere zintuigen worden aangesproken. Dit is het geval bij het inzetten van grafische modellen. Hyerle & Yeager (2007) beschrijven dat leerlingen meer leren als een leerling geraakt wordt door de omgeving. In de praktijk merk ik dat leerlingen weinig motivatie hebben tijdens het woordenschatonderwijs. Daarom wil ik onderzoeken of grafische modellen, coöperatieve werkvormen en routines bijdragen aan een betere motivatie.

In het boek *Op Woordenjacht* (Duerings et al., 2011) staan de volgende grafische modellen:

- ❖ Woordenstarter;
- ❖ Verzamelplaats;
- ❖ Woordenparaplu;
- ❖ Woordentrap;
- ❖ Overlapper;
- ❖ Woorddriehoekjes.

2.5 Coöperatieve werkvormen

Coöperatief leren is een onderwijsmethode die gericht is op samenwerking. Leerlingen werken op een gestructureerde manier in een kleine groep aan een opdracht. Leerlingen leren van en met elkaar. Er zijn vijf kenmerken (Johnson, Johnson & Holubec, 1994) die typerend en bepalend zijn voor coöperatief leren:

- ❖ Positief wederzijdse afhankelijkheid: leerlingen moeten het gevoel hebben dat ze elkaar nodig hebben bij de opdracht;
- ❖ Individuele verantwoordelijkheid: iedereen in de groep dient een bijdrage te leveren;
- ❖ Directe interactie: leerlingen zijn veel met elkaar in gesprek;
- ❖ Samenwerkingsvaardigheden: het is belangrijk dat leerlingen goed kunnen samenwerken;
- ❖ Evaluatie van het groepsproces: hierbij gaat het om de evaluatie van het product en proces.

Coöperatief leren is waardevol omdat:

- ❖ Leerlingen uitgedaagd worden om actief te leren. Leerlingen praten met elkaar over de leerstof. Hierdoor krijgt dit meer betekenis voor de leerling en kan de leerling het geleerde gemakkelijk toepassen in een andere situatie;
- ❖ Het interactie tussen leerlingen stimuleert. Interactie zorgt voor de ontwikkeling op cognitief en sociaal gebied. Zo leren leerlingen het verwoorden van hun kennis en opvattingen en op deze manier leren ze naar elkaar luisteren en op elkaar te reageren. Er is sprake van actief taalgebruik;
- ❖ Verschillen tussen leerlingen worden benut als kansen om van elkaar te leren. Iedere leerling is anders en daardoor kunnen leerlingen van elkaar leren;
- ❖ Het een bijdrage levert aan een goed pedagogisch klimaat. Doordat verschillende leerlingen met elkaar samenwerken ontstaat er respect en waardering voor elkaar.

Volgens Stevens en Slavin (1995) zorgt coöperatief leren voor positieve effecten op het gebied van leren lezen en schrijven en op de ontwikkeling van het eigen leren. Dit laatste is belangrijk omdat deze vaardigheid leerlingen helpt actief te leren en uiteindelijk onafhankelijke leerders te worden.

Uit studies van onder andere Johnson & Johnson (1987, 1989) en Slavin (1990, 1992) blijkt dat leerlingen die op een gestructureerde manier hebben leren samenwerken:

- ❖ Hoger scoren op toetsen;
- ❖ Meer vaardigheden hebben in het logisch redeneren en het gebruik van strategieën;
- ❖ Positiever houding hebben ten aanzien van samenwerking met leerlingen en met leerkrachten;
- ❖ Beter een gesprek kunnen voeren over de uitvoering van een taak;
- ❖ Beter gezamenlijk aan een taak kunnen werken;
- ❖ Grotere intrinsieke motivatie hebben voor leren.

Naast een intrinsieke motivatie is ook een extrinsieke motivatie een voorwaarde om tot goed leren te komen. In paragraaf 2.7 wordt het begrip motivatie verder uitgelegd.

In het boek *Op Woordenjacht* (Duerings et al., 2011) staan de volgende coöperatieve werkvormen:

- ❖ Binnen-buitenkring;
- ❖ Zoek iemand die;
- ❖ Waar/Niet waar;
- ❖ Tweepraat;
- ❖ Twee vergelijk;
- ❖ Tweetal coach.

2.6 Routines

In het boek *Op Woordenjacht* (2011) beschrijven Duerings, van der Linden, Schuurs en Strating dat een routine een vaste, steeds terugkerende activiteit of werkvorm is die voor de leerlingen herkenbaar en zichtbaar aanwezig zijn. Door middel van een routine kan men de ontwikkeling van leerlingen stimuleren. Uit onderzoek van Hyerke & Yeager(2007) komt naar voren dat het brein altijd op zoek is naar patronen. Het werken met een routine biedt leerlingen een patroon dat elke keer herkenbaar is en op dezelfde manier verloopt. Een routine geeft leerlingen structuur en houvast. Er

wordt effectief gebruik gemaakt van de onderwijstijd. Belangrijk is om een routine meermaals terug te laten komen in een schooljaar.

Voorbeelden van routines uit het boek *Op Woordenjacht* (Duerings et al., 2011) zijn:

- ❖ Woord van de dag;
- ❖ Thematafel;
- ❖ Praatplaat;
- ❖ Woordposter;
- ❖ Woordenboeken;
- ❖ Woordenschatmonster;
- ❖ Draai maar raak;
- ❖ Woordenschatdoosjes.

2.7 Motivatie

Motivatie is een breed begrip. Het heeft te maken met bezieling, enthousiasme en doorzettingsvermogen. Wentzel en Wigfield (2007) zijn van mening dat motivatie een aspect van betrokkenheid is. Deze twee begrippen zijn nauw met elkaar verbonden. Betrokkenheid en motivatie worden als synoniemen van elkaar gebruikt. Echter, motivatie zien zij als een specifiek proces: er komt energie vrij voor verschillende gedragingen en handelingen. Om deze reden kan een interventie naar motivatie meer opleveren wanneer dit naar een specifiek vakgebied wordt vertaald, dan wanneer de interventie globaal wordt ingezet.

Linnenbrink en Pintrich (2002) zeggen dat motivatie niet persoonsgebonden is. Het kan per domein en context verschillen of een leerling voor een bepaald vakgebied gemotiveerd is. Dit toont aan dat motivatie een dynamisch begrip is en de mate waarin een persoon gemotiveerd is veranderbaar is. Het kan zijn dat een leerling voor een bepaald vakgebied ongemotiveerd is, maar na een aantal weken hier wel gemotiveerd voor is doordat een nieuwe positieve ervaring met een bepaald vakgebied is opgedaan. Dat motivatie veranderbaar is en de context en situatie hier van invloed op zijn, maakt duidelijk dat de instructie van de leerkracht, de schoolomgeving en de inrichting van de klas hier invloed op uit kunnen oefenen. Met name de actieve regulerende rol van de leerling zelf bepaalt de mate waarin het gemotiveerd is (Linnenbrink & Pintrich, 2002).

Er kan onderscheid gemaakt worden tussen intrinsieke en extrinsieke motivatie. Intrinsieke motivatie komt vanuit de leerling zelf. Isen en Reeve (2005) geven aan dat het een groter beroep doet op het verantwoordelijkheidsgevoel, het vergroot de betrokkenheid en stimuleert het ontwikkelingsproces. Extrinsieke motivatie heeft te maken met de omgeving. De omgeving kan door aan te sluiten bij de intrinsieke motivatie een positieve invloed hebben op motivatie.

Deci en Ryan (2000) gaan uit van drie basisbehoeften namelijk: relatie, competentie en autonomie. Leerlingen willen zich autonoom voelen en zelf beslissingen nemen. Ze hebben behoefte aan uitdagend onderwijs en willen een leerkracht die hen waardeert en serieus neemt, zodat zij zich verbonden voelen. Een goede samenwerking tussen leerlingen verhoogt de betrokkenheid en competentie (Stevens, 2002).

In dit hoofdstuk heb ik de verschillende aspecten van mijn onderzoek vanuit de theorie toegelicht. Daarbij ben ik ingegaan op het begrip woordenschat en het belang hiervan. Daarnaast heb ik uitleg gegeven over het gedrag van de leerkracht, coöperatieve werkvormen, routines, grafische modellen en motivatie. Het volgende hoofdstuk beschrijft de aanpak en verantwoording van mijn onderzoek.

Hoofdstuk 3 Onderzoeksmethodologie

In dit hoofdstuk wordt de opbouw van dit onderzoek beschreven. Allereerst komen de hoofd- en deelvragen aan bod. Vervolgens wordt het type onderzoek beschreven. Verder wordt de onderzoeksgroep toegelicht, evenals de onderzoeksmethode. Tenslotte wordt besproken hoe er is omgegaan met ethiek, betrouwbaarheid en triangulatie.

3.1 De onderzoeksvraag en bijbehorende deelvragen

Het onderzoek moet leiden tot een antwoord op de onderzoeksvraag:

Hoe kan ik als leerkracht van groep 4 coöperatieve werkvormen, grafische modellen en routines inzetten om de motivatie van de leerlingen van groep 4 bij woordenschatonderwijs te verhogen?

Deze onderzoeksvraag levert de volgende deelvragen op:

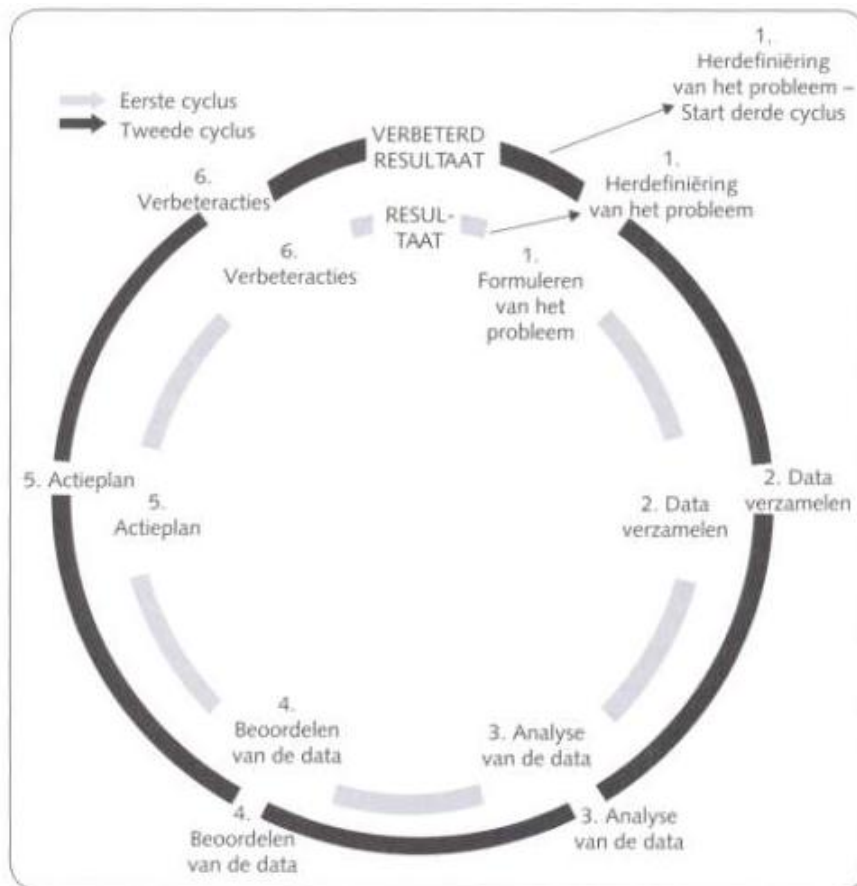
- 1) Welke coöperatieve werkvormen, grafische modellen en routines zijn geschikt om in te zetten in groep 4?
- 2) Hoe ziet het huidige woordenschatonderwijs er uit in groep 4?
- 3) Wat vinden de leerlingen van het oorspronkelijke woordenschatonderwijs?
- 4) Verhogen de gekozen coöperatieve werkvormen, grafische modellen en routines de motivatie van de leerlingen van groep 4?

3.2 Het type onderzoek

Dit onderzoek kan getypeerd worden als actieonderzoek. Een actieonderzoek is geschikt om de eigen praktijk te verbeteren of te vernieuwen (Schuman, 2009). Ponte (2009) stelt dat het eigen handelen bij een actieonderzoek centraal staat. Er wordt namelijk gereflecteerd op het eigen handelen of de situatie waarin dat handelen plaatsvindt. Op basis van verkregen inzichten kan daardoor een verbetering of vernieuwing plaatsvinden. Het onderzoek is erop gericht om het woordenschatonderwijs in mijn praktijk te vernieuwen door het inzetten van coöperatieve werkvormen, grafische modellen en routines, met als doel de motivatie van de leerlingen te verhogen.

Tijdens dit onderzoek komen twee paradigma's naar voren, namelijk het interpretatief paradigma en het kritisch-emancipatorisch paradigma. Het interpretatief paradigma komt aan bod, omdat het woordenschatonderwijs in de praktijk bekeken wordt. Een groep leerlingen maakt deel uit van het onderzoek. Ze krijgen op verschillende momenten een vragenlijst. Verder komt het kritisch-emancipatorisch paradigma aan bod. In het onderzoek verandert het een en ander op gebied van woordenschatonderwijs. Er worden namelijk coöperatieve werkvormen, grafische modellen en routines ingezet tijdens de woordenschatlessen. De motivatie van de leerlingen en het gedrag van de leerkracht wordt bekeken.

Het actieonderzoek heeft een cyclisch karakter. Schuman (2009) heeft het onderstaande model ontworpen:

Figuur 3: Model van actieonderzoek (Schuman, 2009)p. 114

1) Formulering van het probleem	Hoe kan ik als leerkracht van groep 4 coöperatieve werkvormen, grafische modellen en routines inzetten om de motivatie van de leerlingen van groep 4 bij woordenschatonderwijs te verhogen?
2) Data verzamelen	Aan de hand van de deelvraag: "Welke coöperatieve werkvormen, grafische modellen en routines zijn geschikt om in te zetten in groep 4?" wordt er data verzameld door middel van literatuuronderzoek en het voorleggen van de vraag bij experts.
3) Analyseren van de data	Aan de hand van de literatuurstudie en het voorleggen van de deelvraag aan experts analyseer ik de gegevens.
4) Beoordelen van de data	Er worden conclusies getrokken uit de analyse en er wordt bekeken welke coöperatieve werkvormen, grafische modellen en routines geschikt zijn om in te zetten in groep 4.
5) Actieplan	Er wordt een plan opgezet wanneer welke coöperatieve werkvormen, grafische modellen en routines ingezet worden tijdens een woordenschatles.
6) Verbeteracties	Het actieplan wordt in de praktijk uitgevoerd.
7) Evalueren resultaat	Nadat het actieplan is uitgevoerd wordt dit geëvalueerd.

3.3 De onderzoeksgroep

Bij dit onderzoek zijn de leerlingen van groep 4 betrokken. Deze groep bestaat uit tweeëntwintig leerlingen. Hiervan zullen acht leerlingen deelnemen aan mijn onderzoek. Volgens Kallenberg (2010) kost het veel tijd om de dataverzameling op orde te brengen en de uitkomsten van een vragenlijst te verwerken. Hierdoor heb ik mijn onderzoeksgroep beperkt tot acht leerlingen. Om te zorgen voor verscheidenheid in de onderzoeksgroep zijn de leerlingen geselecteerd op basis van de volgende criteria:

- ❖ Geslacht: er zullen vier jongens en vier meisjes deelnemen aan het onderzoek;
- ❖ Leeftijd: de leerlingen kennen verschillende leeftijden;
- ❖ Niveau leerling: hierbij heb ik gekeken naar leerlingen die een sterke en zwakke woordenschat hebben.

De leerlingen nemen deel aan een cyclus van acht woordenschatlessen en evalueren de les middels een vragenlijst. De leerlingen krijgen, indien nodig, naar aanleiding van de vragenlijst nog een interview om onduidelijkheden op te helderen.

Verder zijn de intern begeleider en twee leerkrachten van de andere groep 4 betrokken bij dit onderzoek. Zij zullen op de hoogte worden gesteld van de plannen. De intern begeleider voert observaties uit en de twee leerkrachten van groep 4 vertellen hoe het woordenschatonderwijs in hun groep eruit ziet.

3.4 Onderzoeksmethode, dataverzameling en dataverwerking

Het onderzoek bestaat uit een aantal deelvragen. Hieronder zal per deelvraag beschreven worden welke methode voor dataverzameling gebruikt wordt en hoe de data geanalyseerd zal worden.

Deelvraag 1:

Welke coöperatieve werkvormen, grafische modellen en routines zijn geschikt om in te zetten in groep 4?

Om antwoord te krijgen op deze deelvraag, maak ik allereerst gebruik van literatuuronderzoek. Ik maak gebruik van het boek *Op Woordenjacht* (Duerings et al., 2011), omdat ik het een praktisch en duidelijk boek vind. Verder neem ik contact op met de onderwijsbegeleidingsdienst van ons bestuur en het onderwijsadviesbureau CPS. Ik stuur een e-mail met een open vraag, waarin ik antwoord hoop te krijgen op mijn deelvraag.

Zodra ik de gegevens van de bronnen op een rij heb gezet, zoek ik uit wat bruikbaar is voor mijn onderzoek. De coöperatieve werkvormen, grafische modellen en routines die bruikbaar zijn in groep 4 ga ik nader bekijken.

Deelvraag 2:

Hoe ziet het huidige woordenschatonderwijs er uit in groep 4?

De opzet van woordenschatonderwijs wordt bekeken aan de hand van de methode woordenschat Taal Actief (Malmberg, eerste druk, eerste oplage). De werkwijze zal beschreven worden. Verder wordt deze vraag voorgelegd aan twee collega's van groep 4 die op een andere locatie werken. Dit vind ik van belang, omdat ik de aanpak van mijn collega's kan vergelijken met mijn eigen aanpak. Ook zal ik mijn eigen aanpak met betrekking tot woordenschatonderwijs beschrijven.

Deelvraag 3:

Wat vinden de leerlingen van de oorspronkelijke woordenschatlessen?

Acht leerlingen zullen een vragenlijst invullen naar aanleiding van een oorspronkelijke woordenschatles uit de methode Taal Actief (Malmberg, eerste druk, eerste oplage). Een voorbeeld van deze vragenlijst is te vinden in bijlage 1. De leerlingen krijgen, indien nodig, naar aanleiding van de vragenlijst een interview om onduidelijkheden op te helderen. Tijdens de woordenschatles vindt er een observatie plaats door de intern begeleider. Tijdens de observatie wordt gekeken naar de motivatie van de leerlingen. Een observatielijst is te vinden in bijlage 2. Verder zal ik als onderzoeker een logboek bijhouden.

De resultaten die uit de vragenlijst en observatie naar voren komen worden in een tabel verwerkt. Op deze manier kan ik bekijken welke bijzonderheden er zijn. Gegevens die uit de vragenlijst, de observatie en het logboek naar voren komen en belangrijk zijn voor het onderzoek, worden schriftelijk verwerkt in hoofdstuk 4 en 5.

Deelvraag 4:

Verhogen de gekozen coöperatieve werkvormen, grafische modellen en routines de motivatie van de leerlingen van groep 4?

Gedurende een periode van acht weken wordt tijdens de lessen van woordenschat telkens een andere coöperatieve werkvorm, grafisch model of routine ingezet. De acht leerlingen van de onderzoeksgroep krijgen na afloop van iedere woordenschatles een vragenlijst (zie bijlage 1) die ze invullen. De leerlingen krijgen, indien nodig, naar aanleiding van de vragenlijst een interview om onduidelijkheden op te helderen. Tijdens vier woordenschatlessen waarin de coöperatieve werkvormen, grafische modellen en routines worden ingezet vindt er een observatie plaats door de intern begeleider. Dit gebeurt niet tijdens iedere les, omdat het veel tijd in beslag neemt. Verder zal ik al onderzoeker een logboek bijhouden.

De gegevens uit de vragenlijsten en observaties zullen in een tabel verwerkt en vergeleken worden. Er wordt bekeken of de coöperatieve werkvormen, grafische modellen en routines de motivatie van de leerlingen van groep 4 verhogen ten opzichte van een oorspronkelijke woordenschatles. Hierdoor hoop ik een antwoord te krijgen op de hoofdvraag:

Hoe kan ik als leerkracht van groep 4 coöperatieve werkvormen, grafische modellen en routines inzetten om de motivatie van de leerlingen van groep 4 bij woordenschatonderwijs te verhogen?

3.5 Betrouwbaarheid, validiteit en triangulatie

Volgens Kallenberg (2011) is een onderzoek betrouwbaar als je na een onderzoek een goed beeld hebt van de onderzochte situatie en bij een herhaling van een onderzoek de resultaten hetzelfde blijven. Onder validiteit wordt verstaan: meet het instrument wel wat we willen weten (Harinck, 2010)? Tijdens mijn onderzoek zal ik mij voortdurend afvragen of de vragenlijsten die de leerlingen invullen antwoord geven op mijn vragen. Ik bekijk of de antwoorden die de leerlingen geven overeenkomen met de observaties en het logboek dat wordt bijgehouden. Verder bekijk ik of ik naar aanleiding hiervan conclusies kan trekken. Het toepassen van triangulatie zorgt ervoor dat de betrouwbaarheid en validiteit van een onderzoek verhoogd wordt. Triangulatie betekent dat er verschillende invalshoeken of benaderingen bekeken worden om zo eenzijdigheid te voorkomen (Kallenberg, 2011).

In mijn onderzoek maak ik gebruik van bron- en methodetriangulatie. Brontriangulatie vindt plaats door literatuurstudie en contact met twee experts op het gebied van woordenschatonderwijs. Verder fungeren de intern begeleider, de leerlingen en twee leerkrachten als bron. Methodetriangulatie komt aan bod door het gebruik van een vragenlijst, interview, observaties en het logboek. Tijdens mijn onderzoek zal er communicatie plaatsvinden tussen onderzoeker, intern begeleider, critical friends en de leerlingen uit de onderzoeksgroep.

3.6 Ethiek

Als onderzoeker houd ik rekening met ethische aspecten. In dit onderzoek wordt er vooraf aan leerlingen toestemming gevraagd of ze willen deelnemen aan het onderzoek. De leerlingen, intern begeleider en leerkrachten krijgen van te voren duidelijk te horen wat de bedoeling is. De vragenlijsten zijn voor gebruik bekeken door critical friends, de intern begeleider en de studiebegeleider. De kwalitatieve gegevens van de vragenlijsten worden verwerkt in de conclusie. Na zes maanden worden de ingevulde vragenlijsten vernietigd.

Als onderzoeker wil ik dat mijn handelingen zuiver en transparant zijn. Voor de onderzoeksgroep is het belangrijk dat ik zorg voor een veilig klimaat, zodat de leerlingen zo goed mogelijk hun mening kunnen geven. Ik zal geen plagiaat plegen en de bronvermelding hanteren volgende de APA-richtlijnen.

In dit hoofdstuk heb ik de hoofdvraag en deelvragen beschreven, welk type onderzoek dit is, wie tot de onderzoeksgroep behoort, hoe data wordt verzameld en verwerkt en wordt de betrouwbaarheid, validiteit, triangulatie en ethiek beschreven. In het volgende hoofdstuk geef ik antwoord op de deelvragen door middel van data-analyse en trek ik korte conclusies.

Hoofdstuk 4 Data-analyse en resultaten

In dit hoofdstuk wordt de verzamelde data, aan de hand van de deelvragen, geanalyseerd.

Hoe kan ik als leerkracht van groep 4 coöperatieve werkvormen, grafische modellen en routines inzetten om de motivatie van de leerlingen van groep 4 bij woordenschatonderwijs te verhogen?

4.1. Deelvraag 1: Welke coöperatieve werkvormen, grafische modellen en woordenschatroutines zijn geschikt om in te zetten in groep 4?

Deze deelvraag is beantwoord door middel van literatuuronderzoek en het voorleggen van de vraag aan experts, zoals de onderwijsbegeleidingsdienst van het bestuur en het onderwijsadviesbureau CPS.

4.1.1 Literatuuronderzoek

In het boek *Op Woordenjacht* (Duerings et al., 2011) staat beschreven welke coöperatieve werkvormen, grafische modellen en routines geschikt zijn om in te zetten in groep 4. Hieronder staat een overzichtsschema dat voortkomt uit het boek *Op Woordenjacht* (Duerings et al., 2011, p.121). Dit schema geeft precies weer welke coöperatieve werkvormen, grafische modellen en routines ingezet kunnen worden in groep 4.

Routines	1 - 2	3	4	5	6	7	8	Pag
Woord van de Dag								25
Thematafel								27
- Ik- tafel								29
- Spelverteltafel								30
Praatplaat								32
Woordposter								35
Woordenboeken								37
- Mijn Eigen Woordenboek								38
- Groepswoordenboek								39
- Thuisaantalwoordenboek								39
- Spreekwoordenboek								40
Woordenschatmonster								43
Draai maar raak								47
Woordenschatdoosjes								50

Grafische modellen	1 - 2	3	4	5	6	7	8	Pag
Woordenstarter								57
- Woordenwolk								58
- Beeldwoordenveld								59
- Woordenweb								59
- Kenmerkenspin								59
Verzamelpaats								62
Woordenparaplu								66
Woordentrap								70
Overlapper								73
Woorddriehoekje								76

Coöperatieve werkvormen	1 - 2	3	4	5	6	7	8	Pag
Binnen - Buitenkring								83
Zoek iemand Die								86
Waar / Niet Waar								89
TweePraat								92
TweeVergelijk								95
Tweetal Coach								98

Zeer geschikt voor groep:

Ook te gebruiken in groep:

Figuur 4: Overzichtsschema coöperatieve werkvormen, grafische modellen en routines per groep (Duerings et al., 2011) p.121

4.1.2 Antwoord van de experts

Ingrid Schulinck van de onderwijsbegeleidingsdienst van het bestuur geeft in een e-mail aan dat ze scholing geeft aan leerkrachten en veel gebruik maakt van het boek *Op Woordenjacht* (Duerings et al., 2011). Zij laat weten dat het een zeer praktisch boek is. Achter in het boek staat een overzicht waarin je precies kunt zien welke coöperatieve werkvormen, grafische modellen en routines je kunt inzetten in welke groepen. De routines in dit boek zet ze in bij de professionalisering van leerkrachten. Verder maakt ze ook gebruik van het boek *Met woorden in de weer* (van den Nulft & Verhallen, 2010) om zicht te krijgen op de viertakt van Verhallen. De e-mails zijn te vinden in bijlage 5.

Tessa de With van het CPS verwijst eveneens naar het boek *Op Woordenjacht* (Duerings et al., 2011). In dit boek wordt duidelijk aangegeven welke coöperatieve werkvormen, grafische modellen en routines je kunt inzetten bij woordenschatonderwijs in groep 4. Zij geeft hierbij aan dat het niet alleen gaat om de werkvormen, maar dat het van belang is dat leerlingen tijdens deze werkvormen in gesprek gaan met elkaar. Woordenschat is meer dan woorden leren. Leerlingen moeten uitgedaagd worden door bijvoorbeeld het spelen van kruiswoordpuzzels of memorie. De betekenis van een woord in eigen woorden kunnen zeggen is cruciaal. De discussie die ontstaat onder leerlingen is waardevol. Dit scherpt de woordbetekenis. Tessa de With laat weten dat het doel van woordenschat het opnemen van woorden in het eigen taalgebruik is. Leerlingen leren als iets spannend wordt, dus als men kan discussiëren. Ze verwijst naar de kwaliteitskaarten *Met woorden aan de gang* (Nulft et al., 2009) die betrekking hebben op woordenschat. Deze zijn namelijk heel waardevol als er met een kritische blik naar gekeken wordt. In de kwaliteitskaarten (Nulft et al., 2009) staan activiteiten die ertoe bijdragen dat de leerlingen veel met woorden bezig zijn, nieuwsgierig worden naar woorden en worden uitgedaagd nieuwe woorden te leren. Woordenschatontwikkeling vraagt een aanpak langs meerdere wegen. De kwaliteitskaarten zijn te vinden in bijlage 6.

4.1.3. Eigen ervaringen

Zelf heb ik voorgaande schooljaren vaker gebruik gemaakt van coöperatieve werkvormen, grafische modellen en routines. Ik was me er toen niet van bewust welke werkvormen geschikt waren voor welke groep. Ik heb in de schooljaren voor 2011-2012 af en toe gewerkt met de woordentrap, de overlapper en de thematafel. Ik weet uit ervaring dat leerlingen het prettig vinden om met elkaar samen te werken. Het valt op dat de leerlingen erg betrokken zijn bij de les en er samen voor willen zorgen de les tot een goed einde te brengen. Leerlingen zijn altijd erg enthousiast. Op basis van gesprekken met dyslectische leerlingen, weet ik dat ze het erg prettig vinden om samen te werken. Ze geven aan dat ze hier meer van leren, omdat ze de lesstof beter onthouden. Het werken in een werkboek vinden ze saai en moeilijk. Het helpt deze leerlingen om steun te zoeken bij andere leerlingen.

4.1.4 Conclusie van deelvraag 1

Naar aanleiding van literatuuronderzoek en de interviews met experts kan ik concluderen dat de volgende coöperatieve werkvormen, grafische modellen en routines uit het boek *Op Woordenjacht* (Duerings et al., 2011) geschikt zijn in groep 4:

Woordenschatroutines:

- ❖ Woord van de dag;
- ❖ Thematafel;
- ❖ Praatplaat;
- ❖ Woordenboek;
- ❖ Woordenschatmonster;
- ❖ Woordenschatdoosjes.

Grafische modellen:

- ❖ Woordenstarter;
- ❖ Woordenparaplu;
- ❖ Woordentrap;
- ❖ Overlapper;
- ❖ Woorddriehoekjes.

Coöperatieve werkvormen:

- ❖ Binnen-buitenkring;
- ❖ Zoek iemand Die;
- ❖ Waar/Niet waar;
- ❖ Tweepraat;
- ❖ Twee vergelijk;
- ❖ Tweetal coach.

Afbeelding: werk van een leerling van basisschool X.

4.2. Deelvraag 2: Hoe ziet het huidige woordenschatonderwijs er uit in groep 4?

Deze deelvraag is beantwoord door middel van documentonderzoek, een interview met twee collega's en mijn eigen ervaringen.

4.2.1 Documentonderzoek

Op basisschool X wordt er gewerkt met de methode woordenschat Taal Actief (Malmberg, eerste druk, eerste oplage). Deze methode werkt volgens het didactische model van Verhallen en werkt met de volgende vier stappen:

- ❖ Voorbewerken;
- ❖ Semantiseren;
- ❖ Consolideren;
- ❖ Controleren.

Een uitwerking van de werkwijze van de methode woordenschat Taal Actief (Malmberg, eerste druk, eerste oplage) is te vinden in hoofdstuk 2. Per week worden er twee lessen van 30 minuten uit de methode gegeven.

4.2.2 Interview met collega's

Aangezien op basisschool X twee verschillende locaties zijn heb ik aan twee andere leerkrachten van groep 4 gevraagd hoe het woordenschatonderwijs eruit ziet in hun groep. Beide collega's geven aan maar heel kort uitleg te geven tijdens de woordenschatlessen. Dit omdat veel lessen op het programma staan en ze voor hun gevoel weinig tijd hebben om deze lessen uitgebreid te behandelen. Aan het begin van de les wordt kort de praatplaat met woorden uitgelegd en daarna verwerken de leerling de les in hun werkboek. Er vindt weinig interactie plaats tijdens deze les.

4.2.3 Eigen aanpak

Als ik kijk naar mijn aanpak tijdens de woordenschatlessen ben ik, sinds het volgen van de MasterSEN, me ervan bewust hoe belangrijk het geven van een goede woordenschatles is. Zo geeft Marzano (2004) aan dat kennis en woordenschat nauw met elkaar zijn verbonden. Algemene kennis manifesteert zich in woordenschat. Volgens Van den Nulft en Verhallen (2009) betekent werken aan woordenschat werken aan schoolsucces. Ik ben niet alleen bezig met woordenschatonderwijs tijdens de woordenschatles van Taal Actief (Malmberg, eerste druk, eerste oplage), maar integreer het in meerdere vakgebieden. Zo komt het woordenschatonderwijs in mijn groep ook duidelijk naar voren tijdens de les begrijpend lezen.

4.2.4 Conclusie van deelvraag 2

De methode Taal Actief (Malmberg, eerste druk, eerste oplage) wordt door de twee collega's van groep 4 nauwelijks gevolgd. Leerkrachten geven aan maar kort aandacht te besteden aan een woordenschatles. Zelf probeer ik het woordenschatonderwijs terug te laten komen bij meerdere vakgebieden. Dit omdat ik het belang inzie van een goede woordenschat.

4.3 Deelvraag 3: Wat vinden de leerlingen van de oorspronkelijke woordenschatlessen?

Acht leerlingen hebben een vragenlijst ingevuld naar aanleiding van een oorspronkelijke les uit de methode Taal Actief (Malmberg, eerste druk, eerste oplage). Deze vragenlijst heb ik zelf samengesteld en is gecontroleerd door de critical friends, de intern begeleider en de studiebegeleider. In de vragenlijst wordt gevraagd naar de mening van de leerlingen. De vragenlijst bevat meerkeuzevragen over de interesse van de leerlingen tijdens de woordenschatles, of de woordenschatles gemakkelijk of moeilijk is, hoe de leerlingen zich voelen tijdens de les en of ze de vragenlijst vaker willen gebruiken. Verder bevat de vragenlijst schaalvragen. Hier kunnen de leerlingen met een cijfer aangeven hoe ze meegedaan hebben tijdens de les en hoe leuk ze de les vinden. Tevens maak ik gebruik van open vragen. De leerlingen kunnen hier opschrijven wat ze leuk/niet leuk vinden aan de les en of er nog dingen zijn die ze kwijt willen over de les. Hieronder beschrijf ik in een samenvatting de bijzonderheden. Tijdens deze les heeft een observatie plaatsgevonden door de intern begeleider. Ik heb een observatielijst samengesteld en laten controleren door de critical friends. Tijdens deze les heb ik een logboek bijgehouden en bijzonderheden opgeschreven.

4.3.1 Vragenlijst leerlingen

Uit de analyse van de antwoorden blijkt dat de leerlingen een woordenschatles interessant vinden en het niet vervelend vinden om een les te maken. In bijlage 1a is een uitgebreide analyse te vinden.

4.3.2 Observatie intern begeleider

Tijdens deze les heeft de intern begeleider de acht leerlingen geobserveerd aan de hand van een observatielijst. Het valt op dat de helft van de leerlingen direct aan de slag gaan na de instructie. Het lukt de meeste leerlingen om de aandacht bij het werk te houden. De meerderheid maakt de opdracht af. Een aantal leerlingen laat zich tijdens de les afleiden door gedrag van klasgenoten. De helft van de leerlingen kan zich lang bezig houden met dezelfde activiteit. In bijlage 2a is de observatielijst en de bijbehorende antwoorden te vinden.

4.3.3 Uitwerking logboek

We starten met een nieuw thema. De leerlingen zijn erg enthousiast over het thema. Ze weten veel te vertellen. Als de leerlingen uiteindelijk zelfstandig in het werkboek gaan werken, dan zijn veel leerlingen snel klaar. Het valt op dat een aantal leerlingen een opdracht niet gemaakt hebben of dat er veel fouten gemaakt worden. Tijdens deze les vindt alleen interactie plaats tijdens de start van de les, daarna werken de leerlingen zelfstandig in hun werkboek. Een uitgebreide analyse is te vinden in bijlage 3a.

4.3.4 Conclusie van deelvraag 3

Als ik bovenstaande gegevens met elkaar vergelijk, dan zie ik dat de leerlingen een oorspronkelijke woordenschatles interessant vinden. De meerderheid van de leerlingen vindt dat men goed meedoet tijdens de les. Tijdens de observatie komt naar voren dat de ene helft wel gemotiveerd lijkt te zijn en de andere helft minder. Dit omdat de helft meteen aan de slag gaat en tijdens de les doorwerkt aan de opdracht. De andere helft heeft hier meer moeite mee. Ze gaan niet direct aan de slag en zijn tijdens het werken snel afgeleid. Tijdens de start van het thema zijn veel leerlingen betrokken en geven antwoorden op de vragen die ik stel. Nadat de leerlingen de les in het werkboek hebben gemaakt, valt op dat een aantal leerlingen snel klaar zijn, veel fouten hebben gemaakt en/of een

opdracht vergeten zijn. Aangezien de leerlingen nog niet bekend zijn met coöperatieve werkvormen, grafische modellen en routines bij woordenschatonderwijs wil ik gaan bekijken of deze de motivatie verhogen tijdens de les.

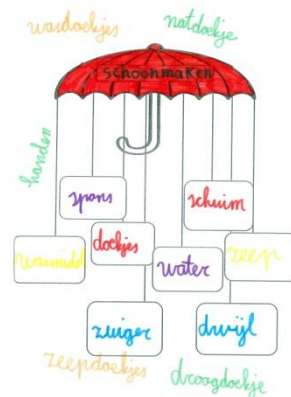
4.4 Deelvraag 4: Verhogen de gekozen coöperatieve werkvormen, grafische modellen en woordenschatroutines de motivatie van de leerlingen van groep 4?

Op deze deelvraag heb ik antwoord gekregen door de acht leerlingen na het inzetten van een werkvorm een vragenlijst te laten invullen. De intern begeleider heeft vier keer een les geobserveerd aan de hand van een observatielijst. De observatie heeft niet elke les plaatsgevonden, omdat dit erg tijdrovend is. Zelf heb ik elke les een logboek bijgehouden.

Aangezien een heleboel coöperatieve werkvormen, grafische modellen en routines ingezet kunnen worden in groep 4 heb ik een keuze gemaakt uit een aantal van deze werkvormen. In de periode maart-april 2013 heb ik verschillende werkvormen ingezet tijdens een thema van woordenschat. Ik heb acht keer een nieuwe werkvorm geïntroduceerd en ingezet tijdens een woordenschatles. Ik heb een willekeurige keuze gemaakt uit de geselecteerde werkvormen en gekeken of de werkvorm de motivatie van de acht leerlingen tijdens de les vergroot.

De volgende werkvormen zijn aan bod gekomen:

- ❖ Driehoekjes;
- ❖ Overlapper;
- ❖ Paraplu;
- ❖ Praatplaat;
- ❖ Twee vergelijk;
- ❖ Woordenboek;
- ❖ Woordenschatdoosje;
- ❖ Woordenwolk.

Afbeelding: werk van een leerling van basisschool X.

4.4.1 Vragenlijst leerlingen

De acht leerlingen hebben na iedere werkvorm een vragenlijst ingevuld. Een volledige uitwerking van de antwoorden is te vinden in bijlage 1b tot en met 1i. Het valt op dat de leerlingen positief reageren op de werkvormen. De overlapper krijgt een hoge waardering van alle leerlingen. De leerlingen voelen zich fijn tijdens deze werkvorm en willen deze vaker gebruiken. De paraplu wordt wisselend beoordeeld. Het is opvallend dat de leerlingen deze werkvorm moeilijk vinden. In de open vragen komt ook terug dat een aantal leerlingen deze werkvorm minder interessant vinden. De praatplaat krijgt ook een positieve beoordeling. Leerlingen geven aan dat ze deze werkvorm vaker willen gebruiken. De meeste leerlingen vinden het prettig om de werkvorm twee vergelijk te gebruiken. Ze ervaren het als prettig om samen te werken en geven aan veel te leren van elkaar. Het woordenboek helpt de meerderheid om extra goed na te denken. Iedereen beoordeelt deze werkvorm met het hoogste cijfer. De leerlingen gaan bij het woordenschatdoosje meteen aan de slag. Ze hebben plezier in deze werkvorm. Bij de woordenwolk geven de leerlingen aan het fijn te vinden om samen te werken. Ze geven aan dat je met z'n tweeën meer weet. Ook deze werkvorm wordt door iedereen met een hoog cijfer beoordeeld.

4.4.2 Observatie intern begeleider

De intern begeleider heeft vier werkvormen geobserveerd. Een volledige uitwerking is te vinden in bijlage 2b tot en met 2e. Bij de volgende werkvormen heeft er een observatie plaatsgevonden: twee vergelijk, paraplu, overlapper en de driehoekjes. Bij de driehoekjes valt het op dat de meerderheid van de leerlingen direct na de instructie aan de slag gaat. Ongeveer de helft van de leerlingen werkt geconcentreerd en heeft het werk af. De andere helft heeft hier meer moeite mee. Bij de overlapper werken de meeste leerlingen geconcentreerd. Ze houden zich bezig met hun werk. Ook heeft de

meerderheid het werk op tijd af. Het lukt de meeste leerlingen goed om de aandacht bij het werk te houden tijdens het maken van de paraplu. Bij de werkvorm twee vergelijk werken de leerlingen wisselend. De ene helft gaat meteen aan de slag en houdt de aandacht bij het werk, terwijl de andere helft niet meteen aan de slag gaat en moeite heeft om de aandacht bij het werk te houden.

4.4.3 Uitwerking logboek

De leerlingen zijn erg enthousiast bij de uitleg van de eerste werkvorm: de woordenwolk. Ik merk dat ze het prettig vinden om samen te werken. Na de uitleg gaat de meerderheid direct aan de slag. Het valt me op dat de leerlingen erg enthousiast zijn tijdens de werkvorm overlapper, woordenschatdoosje en het woordenboek. Ik merk dat de leerlingen het prettig vinden om een werkvorm achteraf te bespreken. Door klassikaal nog eens de opdracht te bespreken komt er vaak een discussie op gang. Dit is heel waardevol, omdat de leerlingen hier van leren. Een volledige uitwerking van het logboek is te vinden in bijlage 3b tot en met bijlage 3i.

4.4.4 Evaluatie na het inzetten van de gekozen werkvormen

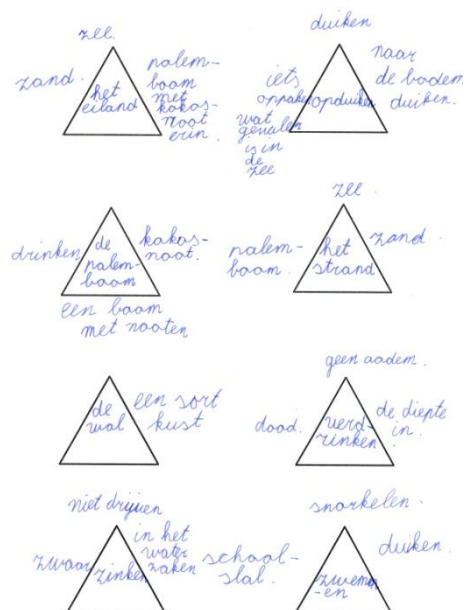
Na afloop van de sessie hebben de acht leerlingen een evaluatie ingevuld waarin gevraagd wordt naar de drie werkvormen die ze vaker willen gebruiken. Uit deze vragenlijst komt duidelijk naar voren dat zes leerlingen de overlapper het leukst vinden. Daarna volgt het woordenboek en het woordenschatdoosje. In bijlage 4 is dit uitgebreid uitgewerkt.

4.4.5 Conclusie deelvraag 4

Als ik de antwoorden van de acht leerlingen op de verschillende werkvormen bekijk, dan zie ik dat de leerlingen erg enthousiast waren tijdens de werkvormen. De leerlingen geven vaak aan dat ze de werkvorm vaker willen gebruiken, dat ze het fijn vinden om samen te werken en ze op deze manier veel leren. Er zijn een aantal werkvormen die een hoge waardering krijgen, namelijk de overlapper, het woordenschatdoosje, het woordenboek en de woordenwolk. Bij de observaties van de intern begeleider zie ik terug dat de leerlingen tijdens het werken aan de overlapper de aandacht het beste bij het werk kunnen houden en dat ze het werk afmaken. In het logboek zie ik eveneens terug dat de leerlingen enthousiast zijn bij de woordenwolk, het woordenschatdoosje, de overlapper, het woordenboek en de praatplaat.

Mijn nieuwe woord is: <u>opduiken</u>	De eerste letter van het woord: <u>O</u>
Wat is de betekenis van het woord: <u>iets van de bodem pakken en terug naar boven brengen</u>	
Maak een tekening van het woord: 	
Maak een woordveld met het woord: 	

Afbeelding: werk van leerlingen van basisschool X.

Hoofdstuk 5 Beantwoording van de onderzoeksvraag; conclusies en discussie

In het vorige hoofdstuk heb ik antwoord gegeven op de verschillende deelvragen. In dit hoofdstuk trek ik op basis van deze antwoorden conclusies, waardoor mijn hoofdvraag beantwoord wordt. Tevens worden er aanbevelingen voor de beroepspraktijk gedaan.

5.1 Beantwoording van de onderzoeksvraag en conclusies

Hoe kan ik als leerkracht van groep 4 coöperatieve werkvormen, grafische modellen en routines inzetten om de motivatie van de leerlingen van groep 4 bij woordenschatonderwijs te verhogen?

Allereerst is het belangrijk om naar het leerkrachtgedrag te kijken. Linnenbrink en Dintrick (2002) geven namelijk aan dat de instructie van de leerkracht invloed kan uitoefenen en de motivatie van leerlingen kan veranderen. Door tijdens de woordenschatlessen iets nieuws uit te proberen, kunnen de leerlingen meer betrokken zijn bij de les. Hyerke & Yeager (2007) geven aan dat je door het inzetten van routines effectief gebruik maakt van de onderwijstijd. Verder staan in hoofdstuk 2 zes adviezen beschreven die van belang zijn voor een leerkracht bij het geven van een goede woordenschatles. Als ik mijn eigen leerkrachtgedrag kijk, dan zie ik mezelf als een enthousiaste leerkracht, die de betrokkenheid van de leerlingen probeert te verhogen. Dit doe ik door tijdens de lessen nieuwe werkwijzen aan bod te laten komen om zo de interesse van de leerlingen te prikkelen. Mijn ervaring is dat de leerlingen de les op deze manier boeiend blijven vinden.

Het is van belang te weten welke coöperatieve werkvormen, grafische modellen en routines je kunt inzetten in groep 4. Ingrid Schulinck verwijst naar het boek *Op Woordenjacht* (Duerings et al., 2011). In hoofdstuk 4 staat in figuur 4 een schema uitgewerkt, welke werkvormen geschikt zijn om in te zetten. Zelf heb ik al ervaring met enkele werkvormen. Dit staat beschreven in het vorige hoofdstuk.

De leerlingen van groep 4 maken sinds kort gebruik van coöperatieve werkvormen, grafische modellen en routines. Marzano (2009) geeft aan dat grafische modellen een positief effect hebben op de leerprestaties. Er vindt verdieping plaats omdat ze actief bezig zijn met de stof. Dit wordt bevestigd door Tessa de With. De betekenis van een woord in eigen woorden kunnen zeggen is cruciaal. De discussie die ontstaat onder leerlingen is waardevol. Dit scherpt de woordbetekenis. Ze laat weten dat het doel van woordenschat het opnemen van woorden in het eigen taalgebruik is. Zo geven Johnson, Johnson en Holubec (1994) ook aan dat actief leren waardevol is. Het geleerde kan toegepast worden in andere situaties. Leerlingen leren van elkaar. Dit geven de leerlingen ook aan tijdens de werkvormen. Ze vinden het fijn om samen te werken en laten weten dat je samen meer weet en dus van elkaar leert. Stevens (2002) geeft aan dat een goede samenwerking tussen leerlingen de betrokkenheid en de competenties verhoogt.

Tijdens mijn onderzoek heb ik gebruik gemaakt van coöperatieve werkvormen, grafische modellen en routines. Leerlingen geven aan dat ze de werkvormen vaker willen gebruiken en kenden een hoge waardering toe aan elke werkvorm. Er zijn een aantal werkvormen die een heel hoge waardering kregen, namelijk: de overlapper, het woordenschatdoosje, het woordenboek en de woordenwolk. De leerlingen geven in de open vragen bij alle werkvormen vaak aan dat ze de werkvorm vaker willen gebruiken, het prettig vinden om samen te werken en dat je veel leert van het samenwerken. Tijdens de observatie van de intern begeleider komt ook duidelijk naar voren dat leerlingen erg enthousiast en betrokken waren tijdens de les. Dit heb ik zelf ook ervaren. De leerlingen waren erg nieuwsgierig bij de uitleg van een nieuwe werkvorm. De leerlingen gingen met veel enthousiasme aan het werk. Hierdoor kan ik concluderen dat het inzetten van coöperatieve werkvormen, grafische modellen en routines, in mijn groep 4 bijdraagt aan het verhogen van de motivatie van leerlingen tijdens een woordenschatles.

5.2 Discussie

Dit onderzoek heeft in een korte periode van acht weken plaatsgevonden. Het onderzoek heb ik op een gestructureerde manier aangepakt, wat ik als zeer prettig ervaar. Een volgende keer zou ik het weer op eenzelfde manier aanpakken.

Ik weet niet of coöperatieve werkvormen, grafische modellen en routines op lange termijn ook blijven zorgen voor het verhogen van de motivatie. Tijdens dit onderzoek zijn acht leerlingen gevraagd of coöperatieve werkvormen, grafische modellen en routines de motivatie verhogen bij woordenschatonderwijs. Voor de toekomst is het van belang om te bekijken wat alle leerlingen in de groep van de werkvormen vinden. Ook merk ik dat het belangrijk is dat de leerlingen beschikken over vaardigheden om samen te werken. Tijdens het onderzoek verliep dit prima, maar als leerlingen niet goed kunnen samenwerken, zullen ze waarschijnlijk ook niet gemotiveerd zijn tijdens de werkvormen. Verder stond het leerkrachtgedrag centraal. Ik was enthousiast tijdens het werken met de werkvormen. Dit heb ik op de leerlingen overgebracht. Het leerkrachtgedrag is van belang. Ik weet na dit onderzoek niet of in een andere groep, bij een andere leerkracht ook de motivatie van de leerlingen groter wordt als er coöperatieve werkvormen, grafische modellen en routines worden ingezet. Daarom vind ik het belangrijk om dit in het schooljaar 2013-2014 verder te gaan onderzoeken. Hierdoor heb ik een aantal aanbevelingen gedaan, waar we op basisschool X aan verder kunnen werken.

5.3 Aanbevelingen vervolgonderzoek

Met dit onderzoek is bekeken of coöperatieve werkvormen, grafische modellen en routines de motivatie van leerlingen in groep 4 verhogen tijdens woordenschatonderwijs. Het gedrag van de leerkracht staat hierbij centraal. In deze paragraaf worden een aantal aanbevelingen voor vervolgonderzoek genoemd.

5.3.1 Aanbeveling 1

In december 2013 wil ik dit onderzoek presenteren aan alle collega's van groep 1 tot en met 8. Tijdens deze presentatie ga ik de collega's vertellen wat ik gedaan heb tijdens het onderzoek en wat het uiteindelijke resultaat was van het onderzoek. De bedoeling hiervan is om collega's achtergrondinformatie te geven en hierdoor draagkracht te creëren, zodat de collega's zien hoe waardevol het inzetten van coöperatieve werkvormen, grafische modellen en routines is en dit ook willen gaan toepassen.

5.3.2 Aanbeveling 2

Vervolgens wil ik, als taalspecialist, met het team van basisschool X praten over het belang van woordenschatonderwijs. Dit kan gedaan worden tijdens studiedagen. Marzano (2004) geeft namelijk aan dat kennis en woordenschat nauw met elkaar zijn verbonden. Algemene kennis manifesteert zich in woordenschat. Volgens Van den Nulft en Verhallen (2009) betekent werken aan woordenschat werken aan schoolsucces. Het uiteindelijke doel is om schoolbreed afspraken te maken hoe we invulling gaan geven aan woordenschatonderwijs.

5.3.3 Aanbeveling 3

Aangezien dit onderzoek in een korte periode plaats heeft gevonden in groep 4 en in deze groep niet alle coöperatieve werkvormen, grafische modellen en routines aan bod zijn gekomen, wil ik vanaf januari tot en met april 2014 de andere coöperatieve werkvormen, grafische modellen en routines aan bod laten komen en eventueel nog een aantal werkvormen herhalen. Dit om te bekijken of de werkvormen die ik nog niet heb ingezet ook de motivatie van de leerlingen in groep 4 verhogen. Belangrijk hierbij is om regelmatig andere werkvormen in te zetten, zodat de leerlingen geboeid en geprikkeld blijven tijdens woordenschatlessen.

5.3.4 Aanbeveling 4

Tessa de With (CPS) geeft aan dat interactie bij het leren van woorden erg belangrijk is. De betekenis van een woord in eigen woorden kunnen zeggen is cruciaal. De discussie die ontstaat onder leerlingen is waardevol. Dit scherpt de woordbetekenis. Tessa de With laat weten dat het doel van woordenschat het opnemen van woorden in het eigen taalgebruik is. Leerlingen leren als iets spannend wordt, dus als men kan discussiëren. Ze verwijst naar de kwaliteitskaarten *Met woorden aan de gang* (Nulft et al., 2009). Deze zijn namelijk heel waardevol als er met een kritische blik naar gekeken wordt. In deze kwaliteitskaarten staan speelse activiteiten met betrekking tot woordenschatonderwijs. Deze dragen ertoe bij dat leerlingen veel met woorden bezig zijn, nieuwsgierig worden naar woorden en worden uitgedaagd nieuwe woorden te leren. Woordenschatontwikkeling vraagt een aanpak langs meerdere wegen. De leerlingen geven bij de open vragen aan dat je meer leert wanneer je samenwerkt. Je leert van elkaar. Vanaf januari 2014 worden coöperatieve werkvormen, grafische modellen en routines door het team gekozen die ingezet gaan worden in de groep. Door het managementteam wordt schoolbreed duidelijke afspraken gemaakt om de werkvormen een vaste plek te geven binnen het woordenschatonderwijs.

5.3.5 Aanbeveling 5

Tijdens studiedagen wordt de voortgang van het woordenschatonderwijs met het team geëvalueerd. Wat gaat goed? Worden er coöperatieve werkvormen, grafische modellen en routines ingezet? Waar is een hulpvraag? Eventueel kan bijsturing plaatsvinden, zodat woordenschatonderwijs steeds in ontwikkeling blijft. Het is van belang dat de leerlingen ook gevraagd worden naar hun mening. Wat vinden ze van de woordenschatlessen? Willen ze iets anders zien? Op deze manier hoop ik dat woordenschatonderwijs gaat leven in de praktijk en dat collega's en leerlingen enthousiast blijven tijdens de woordenschatlessen.

Hoofdstuk 6 Evaluatie en reflectie

In dit hoofdstuk reflecteer ik op het onderzoeksproces en mijn eigen ontwikkeling als persoon.

6.1. Algemene reflectie

Tijdens de opleiding MasterSEN heb ik veel kennis opgedaan. Ik heb vooral de modules gevolgd met betrekking tot taal. Dit omdat ik in de praktijk als taalspecialist fungeer en ik meer kennis wil hebben in dit vakgebied. Tijdens het volgen van de modules, het lezen van de literatuur en in gesprek te gaan met critical friends, ben ik veel te weten gekomen over spelling, technisch- en begrijpend lezen en woordenschat. Ik heb hierbij de triade goed in beeld gebracht. Wat zegt de theorie? Wat wil ik als persoon? Wat hebben we nodig in de praktijk?

Ik heb een open en eerlijke houding naar collega's toe. Ik ervaar dat ze dit erg prettig vinden. In het begin van de opleiding en bij de start van het leesverbetertraject merkte ik dat er veel weerstand was. Collega's stonden niet open voor vernieuwingen. Gaandeweg de opleiding heb geleerd hoe ik collega's kan helpen en ondersteunen bij veranderingen. Vaak denkt men dat een verandering van de een op de andere dag dient te gebeuren. Ik heb mijn collega's kunnen overtuigen dat een verandering stap voor stap gebeurt. Er gebeuren al een heleboel goede dingen, maar hier en daar is aanscherping nodig. Door mijn collega's het gevoel te geven dat ze op de goede weg zijn en ze te ondersteunen, merk ik dat ze open staan voor vernieuwingen. Ze komen regelmatig met vragen hoe ze zaken kunnen aanpakken. Door mijn enthousiasme ben ik geneigd de goede dingen snel over te nemen in de praktijk. Ik moet mijn collega's de tijd geven om beetje bij beetje aan nieuwe veranderingen te wennen.

Als leerkracht, maar ook als taalspecialist vind ik het van belang om goed contact te hebben met collega's, leerlingen en ouders. Ik merk dat er wederzijds vertrouwen is. Door de theoretische kennis die ik heb opgedaan gedurende de opleiding, ben ik kritischer gaan kijken naar het vakgebied taal op basisschool X. Ik merk dat ik word gezien als taalspecialist. Twee keer per jaar maak ik naar aanleiding van de Cito-toetsen met betrekking tot taal in januari en juni een tussenmeting. Samen met het managementteam bekijk en bespreek ik opvallendheden uit de toetsen. Naar aanleiding hiervan worden er doelen opgesteld voor een bepaalde periode om verbeteringen om het gebied van taal door te voeren.

Ik vond het erg interessant om veel theorie te lezen tijdens de modules. Door de literatuurstudie heb ik veel handreikingen gekregen die ik goed kan toepassen in de praktijk. Ik ben als persoon gegroeid in de kennis met betrekking tot het vakgebied taal. De kennis die ik verworven heb gedurende het volgen van de modules en de literatuurstudie, integreer ik in de praktijk. Als taalspecialist ben ik zeer betrokken met alles wat te maken heeft met taal. Er zijn in de praktijk momenteel al een aantal veranderingen doorgevoerd. Zo hebben we op basisschool X het technisch leesonderwijs onder de loep genomen en een nieuwe methode aangeschaft. Doordat ik de nieuwe methode mezelf eigen heb gemaakt, fungeer ik als change agent. Collega's kunnen bij mij terecht als ze vragen hebben. Voor begrijpend lezen hebben we ook een nieuwe methode aangeschaft. Het woordenschatonderwijs is helaas op een zijspoor beland. Dit voelt niet fijn, omdat ik het belang inzie van goed woordenschatonderwijs. Hierdoor besluit ik om een onderzoek te doen met betrekking tot woordenschat. Dit heeft ertoe geleid dat ik coöperatieve werkvormen, grafische modellen en routines heb ingezet om de motivatie bij het woordenschatonderwijs te verhogen. Ik wil mijn bevindingen presenteren aan de collega's tijdens een studiedag en vervolgens gaan werken aan de aanbevelingen die ik in hoofdstuk 5 van mijn onderzoek heb staan.

6.2. Reflectie op onderzoek

Ik heb gemerkt dat onderzoek doen erg intensief is, maar ook erg waardevol. Aanvankelijk had ik moeite met de start van het onderzoek, omdat ik niet goed wist waar ik moest beginnen. Door gesprekken te voeren met de critical friends, studiebegeleider en intern begeleider weet ik uiteindelijk wat ik wil gaan onderzoeken. Het onderzoek heb ik op een gestructureerde manier aangepakt door het maken van hoofd- en deelvragen en deze stap voor stap uit te werken. Echter blijkt al snel dat ik te groot denk. Om het onderzoek goed uit te kunnen voeren is het belangrijk mijn vraag klein te houden. Ik vind het erg prettig dat mijn critical friends kritische vragen stellen, zodat ik zelf ga nadenken wat ik nu precies wil. Tijdens mijn onderzoek ben ik erg enthousiast en gedreven. Het is belangrijk dat ik erop let dat ik niet te veel tegelijk wil. Tussentijds reflecteren en bekijken waar ik mee bezig ben is nodig, zodat ik hier en daar mijn onderzoek kan aanscherpen. Na het uitvoeren van het onderzoek blijf ik enthousiast en wil ik het liefst verder gaan met onderzoeken. Hier heb ik helaas niet de tijd voor, omdat ik met zwangerschapsverlof ga. Het is nu zaak om alle gegevens te verwerken. Dit vind ik erg moeilijk en kost mij veel tijd en energie. Volgens Kolb (1976) ben ik een doener. Uit de leerstijltest van Kolb (1976) komt namelijk naar voren dat: Ik een praktische leerstijl heb en het liefste leer door te doen. Door dingen uit te proberen weet ik hoe iets in elkaar steekt en of het werkt. Ik ben dus liever bezig met onderzoeken, dan met het verwerken van de onderzoeksresultaten. Ik ben me ervan bewust dat het verwerken van het onderzoek erg belangrijk is en een meerwaarde is voor mijzelf, maar ook voor anderen.

Tijdens het werken aan mijn onderzoek heb ik mijn leervaardigheid verder ontwikkeld. Ik heb de koppeling gemaakt tussen de theorie en praktijk. Op deze manier ben ik competent geworden in mijn handelen en in mijn onderzoekende houding. Ik merk wel dat het mij veel moeite heeft gekost om aan mijn vooraf gemaakte planning te voldoen. Tijdens mijn onderzoek was ik in verwachting en in april 2013 ging ik met zwangerschapsverlof. Toen mijn zoontje werd geboren was hij helaas ernstig ziek en heeft hij een hele tijd in het ziekenhuis gelegen. Hierdoor heb ik van mijn planning moeten afwijken. Hoewel ik niet aan de termijnen in mijn planning heb voldaan, heb ik het in deze periode voor elkaar gekregen om twee toetsen af te ronden. Tevens heb ik het verwerken van de onderzoeksresultaten weer opgepakt. Mensen om mij heen geven aan dat ik ontzettend sterk ben dat ik het voor elkaar heb gekregen om twee toetsen af te ronden. Zo ook dat ik voor mijzelf een einddatum heb gesteld om dit onderzoek af te ronden. Dit laatste heeft mij veel moeite gekost, maar ik ben ontzettend trots op mezelf dat ik het onderzoek naar tevredenheid heb kunnen afronden.

6.3. Toekomst

Ook na mijn studie wil ik me blijven inzetten op het gebied van taal. Dit schooljaar (2013-2014) geef ik les in de onderbouw om hier te ondersteunen bij veranderingen op het gebied van woordenschatonderwijs en het aanbieden van letters. Dit vind ik erg fijn. Het is leuk om te zien dat mijn collega's in de onderbouw bezig zijn met het aanbieden van letters. Hopelijk mag ik in de praktijk nog lang fungeren als change agent en taalspecialist!

Nawoord

Dit meesterstuk had niet tot stand kunnen komen zonder medewerking van een aantal personen. Ik wil dan ook graag mijn critical friends, S, A, en E, en studiebegeleider bedanken. De critical friends en de studiebegeleider hebben mij goed geholpen door gedurende het onderzoek kritische vragen te stellen, zodat ik meer de verdieping in kon gaan en veel zaken heb kunnen aanscherpen en verhelderen.

Verder wil ik ook de experts bedanken voor de tijd die ze hebben gehad om een deelvraag te beantwoorden en voor het delen van hun kennis op het gebied van woordenschat.

Natuurlijk wil ik ook de leerlingen van groep 4, mijn collega's en de intern begeleider bedanken voor de inzet en hulp tijdens het onderzoek. Zonder de enthousiaste inzet van de leerlingen had dit onderzoek niet tot stand kunnen komen.

Als laatste wil ik mijn man en broertje bedanken voor het meedenken en geven van feedback op de hoofdstukken van het onderzoek.

Literatuurlijst

- Aitchison, J. (2002). *Words in the mind. An introduction to the mentale lexicon*. Oxford/Cambridge: Blackwell Publisher
- Beck, I. L., McKeown, M. G. & Kucan, L. (2002). *Bringing words to life: Robust vocabulary instruction*. New York: Guilford Press
- Beeks, M., Heuvel, F. van den, Kalhoven, C., et al. (2008). *Taalactief*. Den Bosch: Malmberg
- Brouwer, T. (2011). Woordenschat 2.0. *Tijdschrift Taal voor opleiders en onderwijsadviseurs* 2(4), 14-17
- Duerings, J. , Linden, B. van der, Schuurs, U. , Strating, H. (2011). *Op woordenjacht. Creatief werken aan woordenschatuitbreiding*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant
- Harinck, F. (2007). *Basisprincipes praktijkonderzoek*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant
- Huizenga, H. (2005). *Taal & Didactiek. Woordenschat*. Groningen/Houten: Wolters-Noordhoff
- Kienstra, M. (2003). *Woordenschatontwikkeling. Werkwijzen voor groep 1-4 van de basisschool*. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands
- Kort, W., Schittekatte, M. & Compaan E. (2008) *CELF-4-NL: Actieve Woordenschat (AW)* Pearson Assessment and Information B.V.
- Lange, R. de, Schuman, H. & Montesano Montessori, N. (2010). *Praktijkgericht onderzoek voor reflectieve professionals*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant.
- Marzano, R. J. (2003). *What Works in schools, translating research into action*. USA, Association for supervision and curriculum development
- McLaughin, B., August, D. & Snow, C. E. (2000). *Vocabulary knowledge and reading comprehension in English language learners. Final performance report*. Washington DC. Office of Educational Research and Improvement
- Nulft, D. van den & Verhallen, M. (2010). *Met woorden in de weer. Praktijkboek voor het basisonderwijs*. Bussum: Uitgeverij Coutinho
- Nulft, D. van den, Stoeldraijer, J., Verhallen, M. *Kwaliteitskaart Woordenschat Met woorden aan de gang middenbouw* (november 2009). School aan zet
- Stahl, S. A. (1999). *Vocabulary Development (From Reading Research to Practice, V. 2)*. Brookline M.A.: Brookline books
- Stahl, S. A. & Nagy, W. E. (2006). *Teaching word meanings*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.

Strating, H., Duerings, J. & Linden, B. van der (2011). Op Woordenjacht: een impuls geven aan woordenschatdidactiek op de basisschool. *Tijdschrift Taal voor opleiders en onderwijsadviseurs* 2(4), 24-27

Verhallen, M. (2009). Meer en beter woorden leren. *Een brochure over de relatie tussen taalvaardigheid en schoolsucces*

Verhallen, M. & Verhallen, S. (2004). *Woorden leren woorden onderwijzen. Handreiking voor leraren in het basis- en voortgezet onderwijs*. Hoevelaken: CPS

Vernooy, K. (2006). *Effectief omgaan met woordenschat*. CPS

Bijlagen:

Bijlage 1: Vragenlijst leerlingen

Werkvorm: _____

Lees onderstaande vragen en geef antwoord door het zetten van een kruisje.

		Nooit	Soms	Vaak	Altijd
1)	Ik vind deze werkvorm van woordenschat leuk				
2)	De opdracht die de juf mij stelt vind ik gemakkelijk				
3)	Tijdens de werkvorm vind ik het moeilijk om met mijn aandacht erbij te blijven				
4)	Tijdens de werkvorm weet ik vaak het goede antwoord				
5)	Tijdens de werkvorm voel ik me fijn				
6)	Als ik aan de werkvorm werk doe ik goed mijn best om een antwoord op te schrijven				
7)	Ik vind van mijzelf dat ik goed ben in het maken van de opdracht				
8)	Deze werkvorm helpt mij om extra goed na te denken				
9)	Deze werkvorm wil ik vaker gebruiken				

Geef jezelf een cijfer op de onderstaande vragen door er een rondje omheen te zetten.

1) Hoe deed je mee tijdens deze les?

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

2) Wat vind je van deze werkvorm?

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

3) Dit cijfer geef ik aan deze werkvorm

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Geef antwoord op de onderstaande vragen.

1) Wat vind je leuk aan de werkvorm? En waarom?

2) Wat vind je niet leuk aan de werkvorm? En waarom?

3) Dit wil ik nog opschrijven over de werkvorm:

Bijlage 1a Oorspronkelijke woordenschatles

De acht leerlingen hebben na de oorspronkelijke woordenschatles uit de methode een vragenlijst ingevuld. In onderstaand schema zijn de antwoorden bij elkaar verwerkt.

	Nooit	Soms	Vaak	Altijd
Ik vind de lessen van woordenschat leuk		1		7
De vragen die de juf mij stelt vind ik gemakkelijk		2	3	3
Tijdens de woordenschatles vind ik het moeilijk om met mijn aandacht erbij te blijven	3	4	1	
Tijdens de woordenschatles weet ik vaak het goede antwoord		2	2	4
Tijdens de woordenschat voel ik me fijn		1	2	5
Ik vind de vragen bij de woordenschatles moeilijk	2	6		
Als ik aan de opdrachten werk doe ik goed mijn best om een antwoord op te schrijven			2	6
Ik vind van mijzelf dat ik goed ben ik het maken van de opdrachten		2	3	3
Deze werkvorm vind ik leuk		1		7

Zeven leerlingen geven aan de woordenschatles leuk te vinden. De meerderheid van de leerlingen vindt de vragen die gesteld worden gemakkelijk. Verder geven zeven leerlingen aan dat ze hun aandacht goed bij de les kunnen houden. Zes leerlingen weten vaak het goede antwoord en voelen zich op hun gemak tijdens de les. Alle leerlingen geven aan dat ze de vragen vrijwel nooit moeilijk vinden. Iedereen wil de les zo goed mogelijk maken en de meerderheid van de leerlingen vindt dat ze goed zijn in het maken van de opdrachten. Zeven leerlingen vinden de les leuk.

De volgende schaalvragen hebben de leerlingen beantwoord (schaal 1-10):

- 1) Hoe deed je mee tijdens de les?
Het gemiddelde dat hier uit kwam was een 9,4. De meerderheid geeft namelijk een 10. Er is één leerling die een 9 geeft en één leerling die een 6 geeft.
- 2) Wat vind je van deze les?
Het gemiddelde cijfer dat de leerlingen gaven was een 8,4. De meerderheid geeft een 10. Eén leerling geeft een 9, één leerling een 7 en één leerling een 1.
- 3) Dit cijfer geef ik aan de werkvorm.
Het gemiddelde cijfer dat de leerlingen gaven was een 8,9. Zeven leerlingen geven één 10 en één leerling geeft een 1.

Het valt op dat de leerling die twee keer een 1 gaf dezelfde leerling is. Deze leerling is een sterke leerling en behaalt altijd hoge cijfers.

De leerlingen hebben verder nog antwoord gegeven op drie open vragen.

- 1) Wat vind je leuk aan de woordenschatles? En waarom?
Opvallende antwoorden zijn: dat je goed moet nadenken, dat het gemakkelijk is en dat het leerzaam is.
- 2) Wat vind je niet leuk aan de woordenschatles? En waarom?
Opvallende antwoorden zijn: de les is maar kort, ik word snel afgeleid en de vragen zijn moeilijk.
- 3) Dit wil ik nog opschrijven over de woordenschatles.
Opvallende antwoorden zijn: het is een leerzame les, het is leuk en het is gemakkelijk.

Bijlage 1b: Werkvorm: woordenwolk

De acht leerlingen hebben na de werkvorm een vragenlijst ingevuld. In onderstaand schema zijn de antwoorden bij elkaar verwerkt.

		Nooit	Soms	Vaak	Altijd
1)	Ik vind de lessen van woordenschat leuk			1	7
2)	De vragen die de juf mij stelt vind ik gemakkelijk		3	3	2
3)	Tijdens de woordenschatles vind ik het moeilijk om met mijn aandacht erbij te blijven	2	5	1	
4)	Tijdens de woordenschatles weet ik vaak het goede antwoord		3	3	2
5)	Tijdens de woordenschatles voel ik me fijn				8
6)	Ik vind de vragen bij de woordenschatles moeilijk	4	4		
7)	Als ik aan de opdrachten werk doe ik goed mijn best om een antwoord op te schrijven		2	2	4
8)	Ik vind van mijzelf dat ik goed ben in het maken van de opdrachten		2	2	4
9)	Deze werkvorm vind ik leuk				8

Iedere leerling geeft aan deze werkvorm bijna altijd leuk te vinden. De meerderheid van de leerlingen vindt de vragen die ik stel gemakkelijk. Bijna alle leerlingen kunnen goed hun aandacht bij de les houden. Iedereen geeft aan zich fijn te voelen tijdens deze werkvorm. Over het algemeen vindt niemand de werkvorm moeilijk. De meeste leerlingen geven aan dat ze goed hun best doen om een antwoord op te schrijven en dat ze goed zijn in het maken van de opdrachten. Iedereen beoordeelt deze werkvorm als leuk.

De volgende schaalvragen hebben de leerlingen beantwoord (schaal 1-10):

- 1) Hoe deed je mee tijdens de les?
Het gemiddelde dat hier uit kwam was een 8,5. De helft geeft het cijfer 10. Er zijn twee leerlingen die een 8 geven, één leerling die een 7 geeft en één leerling die een 5 geeft.
- 2) Wat vind je van deze les?
Het gemiddelde cijfer dat de leerlingen gaven was een 9,9. Zeven leerlingen geven het cijfer 10. Eén leerling geeft een 9.
- 3) Dit cijfer geef ik aan de werkvorm.
Het gemiddelde cijfer dat de leerlingen gaven was een 9,9. Zeven leerlingen geven één 10 en één leerling geeft een 9.

De leerlingen hebben verder nog antwoord gegeven op drie open vragen.

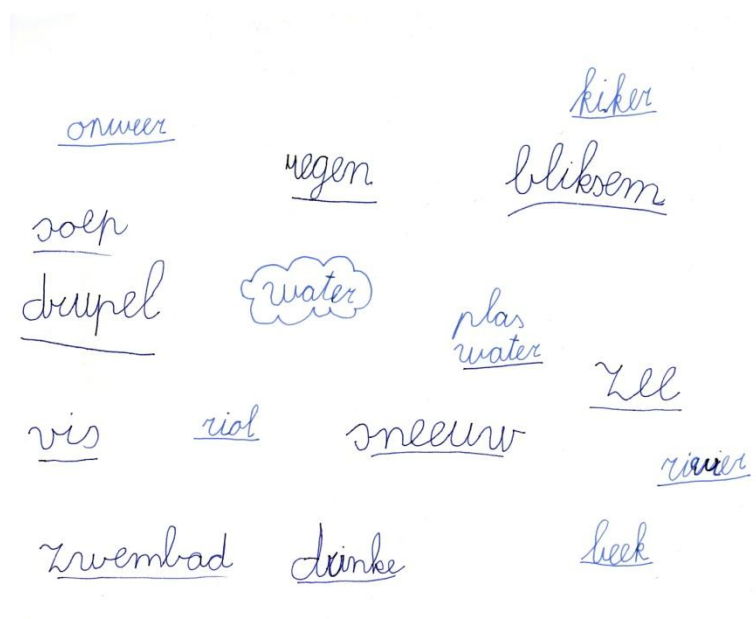
- 1) Wat vind je leuk aan de woordenschatles? En waarom?
Opvallende antwoorden zijn: het is leuk en gemakkelijk.
- 2) Wat vind je niet leuk aan de woordenschatles? En waarom?
Opvallende antwoorden zijn: één leerling geeft aan dat hij het moeilijk vond.
- 3) Dit wil ik nog opschrijven over de woordenschatles.

Opvallende antwoorden zijn: het was super leuk en ik wil dit in groep 5 ook.

Bij deze les heeft er geen observatie plaatsgevonden. Er vindt wel een interview plaats met een leerling om het een en ander te verduidelijken. Er is namelijk één leerling die aangeeft dat de werkvorm erg leuk is, maar geeft aan dat het niet goed meedoet tijdens de les. De leerling geeft aan dat het afgeleid werd door andere leerlingen.

Afbeelding: Woordenwol van leerlingen van basisschool X.

Bijlage 1c: Werkvorm: Twee vergelijk

De acht leerlingen hebben na de werkvorm een vragenlijst ingevuld. In onderstaand schema zijn de antwoorden bij elkaar verwerkt.

		Nooit	Soms	Vaak	Altijd
1)	Ik vind de lessen van woordenschat leuk		1	2	5
2)	De vragen die de juf mij stelt vind ik gemakkelijk		5	2	1
3)	Tijdens de woordenschatles vind ik het moeilijk om met mijn aandacht erbij te blijven	3	4	1	
4)	Tijdens de woordenschatles weet ik vaak het goede antwoord		1	4	3
5)	Tijdens de woordenschatles voel ik me fijn		2	1	5
6)	Ik vind de vragen bij de woordenschatles moeilijk	5	2	1	
7)	Als ik aan de opdrachten werk doe ik goed mijn best om een antwoord op te schrijven		2	1	5
8)	Ik vind van mijzelf dat ik goed ben in het maken van de opdrachten		1	4	3
9)	Deze werkvorm vind ik leuk		1		7

De meerderheid van de leerlingen geeft aan deze werkvorm vaak/altijd leuk te vinden. Vijf leerlingen geven aan dat ze de vragen die ik stel soms gemakkelijk vinden. Het lukt de meeste leerlingen om de aandacht erbij te houden. De meeste leerlingen geven aan vaak/altijd het goede antwoord te weten. Zes leerlingen voelen zich fijn tijdens deze werkvorm en geven aan dat ze de werkvorm niet moeilijk vinden. De meerderheid van de leerlingen vindt dat ze goed zijn in het maken van de opdrachten en dat ze goed hun best doen om een antwoord op te schrijven. Zeven leerlingen geven aan dat ze de werkvorm leuk vinden.

De volgende schaalvragen hebben de leerlingen beantwoord (schaal 1-10):

- 1) Hoe deed je mee tijdens de les?
Het gemiddelde dat hier uit kwam was een 8,5. De helft geeft het cijfer 10. Er zijn drie leerlingen die een 9 geven en één leerling die een 1 geeft.
- 2) Wat vind je van deze les?
Het gemiddelde cijfer dat de leerlingen gaven was een 8,5. De helft van de leerlingen geeft het cijfer 10. Eén leerling geeft een 9, één leerling geeft een 8, één leerling die een 6 geeft en één leerling geeft een 5.
- 3) Dit cijfer geef ik aan de werkvorm.
Het gemiddelde cijfer dat de leerlingen gaven was een 8,6. Vijf leerlingen geven een 10, twee leerlingen geven een 9 en één leerling geeft een 1.

De leerlingen hebben verder nog antwoord gegeven op drie open vragen.

- 1) Wat vind je leuk aan de woordenschatles? En waarom?
Opvallende antwoorden zijn: het is leuk om samen te werken en je leert van de ander.
- 2) Wat vind je niet leuk aan de woordenschatles? En waarom?
Opvallende antwoorden zijn: samenwerken gaat niet altijd goed.
- 3) Dit wil ik nog opschrijven over de woordenschatles.
Opvallende antwoorden zijn: het was heel erg leuk en ik wil dit vaker doen.

Bijlage 1d: Werkvorm: praatplaat

De acht leerlingen hebben na de werkvorm een vragenlijst ingevuld. In onderstaand schema zijn de antwoorden bij elkaar verwerkt.

		Nooit	Soms	Vaak	Altijd
1)	Ik vind deze werkvorm van woordenschat leuk			1	7
2)	De opdracht die de juf mij stelt vind ik gemakkelijk		2	3	3
3)	Tijdens de werkvorm vind ik het moeilijk om met mijn aandacht erbij te blijven	6	1	1	
4)	Tijdens de werkvorm weet ik vaak het goede antwoord		4		4
5)	Tijdens de werkvorm voel ik me fijn			3	5
6)	Ik vind de vragen van de werkvorm moeilijk	6	2		
7)	Als ik aan de werkvorm werk doe ik goed mijn best om een antwoord op te schrijven		1	2	5
8)	Ik vind van mijzelf dat ik goed ben in het maken van de opdrachten		2	1	5
9)	Deze werkvorm vind ik leuk			2	6

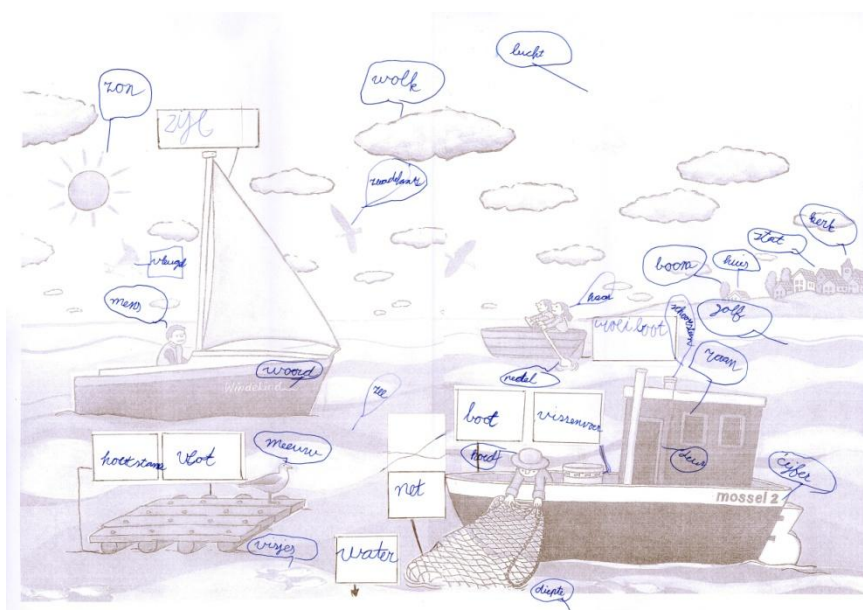
Uit de vragenlijst komt naar voren dat alle leerlingen de werkvorm leuk vinden en zich fijn voelen tijdens de les. De meerderheid geeft ook aan dat ze de aandacht goed bij het werk kunnen houden. Over het algemeen vinden de leerlingen de werkvorm niet moeilijk.

De volgende schaalvragen hebben de leerlingen beantwoord (schaal 1-10):

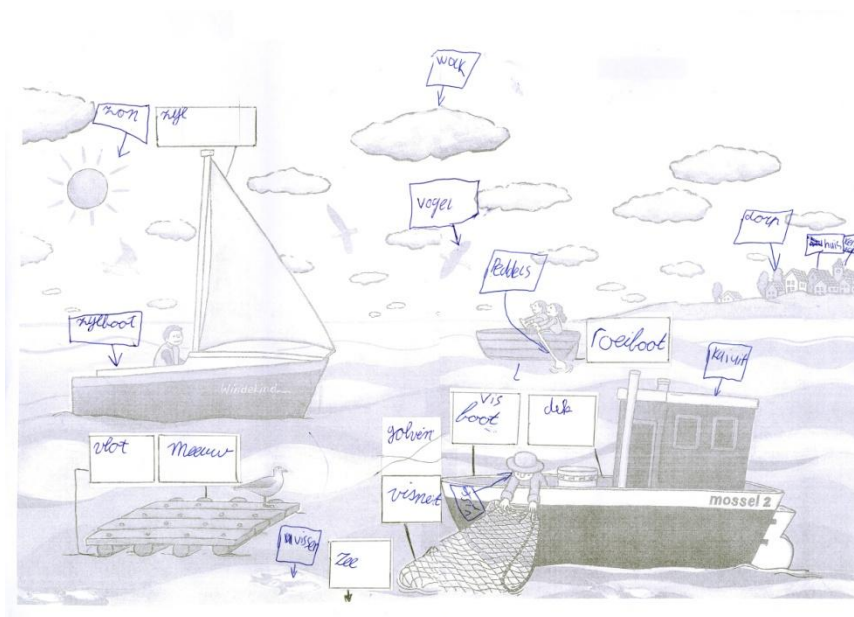
- 1) Hoe deed je mee tijdens de les?
Het gemiddelde dat hier uit kwam was een 9,6. Zes leerlingen geven het cijfer 10. Eén leerling geeft een 9 en eentje een 8.
- 2) Wat vind je van deze les?
Het gemiddelde cijfer dat de leerlingen gaven was een 9,8. Zes leerlingen geven het cijfer 10 en twee leerlingen het cijfer 9.
- 3) Dit cijfer geef ik aan de werkvorm.
Het gemiddelde cijfer dat de leerlingen gaven was een 9,9. Zeven leerlingen geven een 10 en één leerling geeft een 9.

De leerlingen hebben verder nog antwoord gegeven op drie open vragen.

- 1) Wat vind je leuk aan de woordenschatles? En waarom?
Opvallende antwoorden zijn: samenwerken is leuk, het was gemakkelijk en het is goed voor je hersenen.
- 2) Wat vind je niet leuk aan de woordenschatles? En waarom?
Opvallende antwoorden zijn: niets, het is gewoon leuk!
- 3) Dit wil ik nog opschrijven over de woordenschatles.
Opvallende antwoorden zijn: het was super leuk en ik wil dit vaker doen.

Afbeelding: Praatplaat van leerlingen van basisschool X

Bijlage 1e: Werkvorm: paraplu

De acht leerlingen hebben na de werkvorm een vragenlijst ingevuld. In onderstaand schema zijn de antwoorden bij elkaar verwerkt.

		Nooit	Soms	Vaak	Altijd
1)	Ik vind deze werkvorm van woordenschat leuk	1		1	6
2)	De opdracht die de juf mij stelt vind ik gemakkelijk	1	2	4	1
3)	Tijdens de werkvorm vind ik het moeilijk om met mijn aandacht erbij te blijven	3	3	2	
4)	Tijdens de werkvorm weet ik vaak het goede antwoord		2	2	4
5)	Tijdens de werkvorm voel ik me fijn			1	7
6)	Als ik aan de werkvorm werk doe ik goed mijn best om een antwoord op te schrijven		3	3	2
7)	Ik vind van mijzelf dat ik goed ben in het maken van de opdrachten	2	2		4
8)	Deze werkvorm helpt mij om extra goed na te denken		1	1	6
9)	Deze werkvorm wil ik vaker gebruiken	1	2	2	3

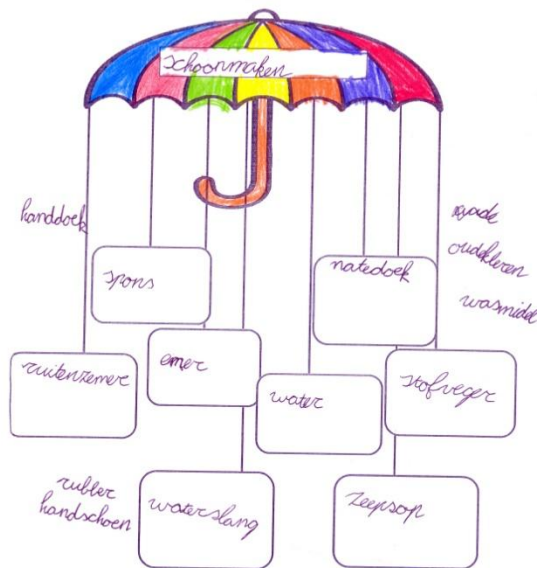
De meeste leerlingen geven aan dat ze de werkvorm leuk vinden. Eén leerling vindt de werkvorm helemaal niet leuk. Het valt op dat er een aantal leerlingen zijn die de opdracht moeilijk vinden. Hierdoor kunnen ze ook niet goed hun aandacht bij de opdracht houden. De meerderheid van de leerlingen geeft aan dat ze zich fijn voelen bij de werkvorm. Het valt op dat de helft van de leerlingen aangeeft niet zo goed te zijn in het maken van de opdracht. De meeste leerlingen geven aan dat de werkvorm helpt om extra goed na te denken. De leerlingen geven wisselende antwoorden bij de vraag of ze de werkvorm vaker willen gebruiken.

De volgende schaalvragen hebben de leerlingen beantwoord (schaal 1-10):

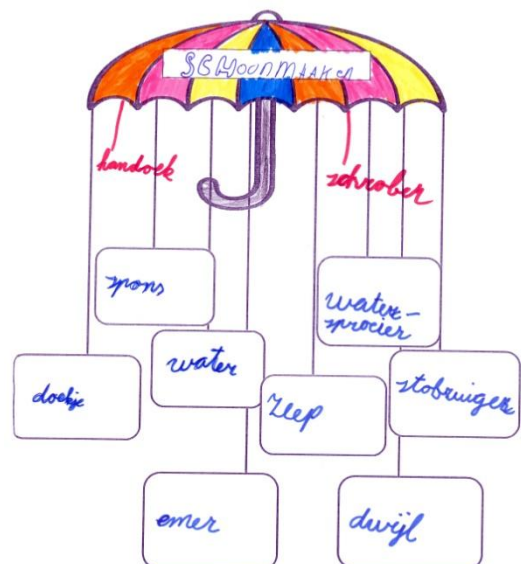
- 1) Hoe deed je mee tijdens de les?
Het gemiddelde dat hier uit kwam was een 9,3. Vier leerlingen geven het cijfer 10. Twee leerlingen geven een 9 en twee leerlingen een 8.
- 2) Wat vind je van deze les?
Het gemiddelde cijfer dat de leerlingen gaven was een 8,9. Zes leerlingen geven het cijfer 10, één leerling geeft een 9 en één leerling het cijfer 2. De leerling die het cijfer 2 gaf, geeft aan de werkvorm niet leuk te vinden.
- 3) Dit cijfer geef ik aan de werkvorm.
Het gemiddelde cijfer dat de leerlingen gaven was een 8,9. Zes leerlingen geven een 10, één leerling geeft een 9 en één leerling een 2.

De leerlingen hebben verder nog antwoord gegeven op drie open vragen.

- 1) Wat vind je leuk aan de woordenschatles? En waarom?
Opvallende antwoorden zijn: niks, de andere werkvormen waren leuker.
- 2) Wat vind je niet leuk aan de woordenschatles? En waarom?
Opvallende antwoorden zijn: als ik het niet af krijg en het nadenken.
- 3) Dit wil ik nog opschrijven over de woordenschatles.
Opvallende antwoorden zijn: ik vind het niet leuk en ik wil het vaker doen.

Afbeelding: paraplu van leerlingen van basisschool X.

Bijlage 1f: Werkvorm: woordendriehoekjes

De acht leerlingen hebben na de werkvorm een vragenlijst ingevuld. In onderstaand schema zijn de antwoorden bij elkaar verwerkt.

		Nooit	Soms	Vaak	Altijd
1)	Ik vind deze werkvorm van woordenschat leuk		2	1	5
2)	De opdracht die de juf mij stelt vind ik gemakkelijk		4	3	1
3)	Tijdens de werkvorm vind ik het moeilijk om met mijn aandacht erbij te blijven	5	2	1	
4)	Tijdens de werkvorm weet ik vaak het goede antwoord			4	4
5)	Tijdens de werkvorm voel ik me fijn		2	2	4
6)	Als ik aan de werkvorm werk doe ik goed mijn best om een antwoord op te schrijven		3	2	3
7)	Ik vind van mijzelf dat ik goed ben in het maken van de opdrachten		1	2	5
8)	Deze werkvorm helpt mij om extra goed na te denken		2	3	3
9)	Deze werkvorm wil ik vaker gebruiken		3	1	4

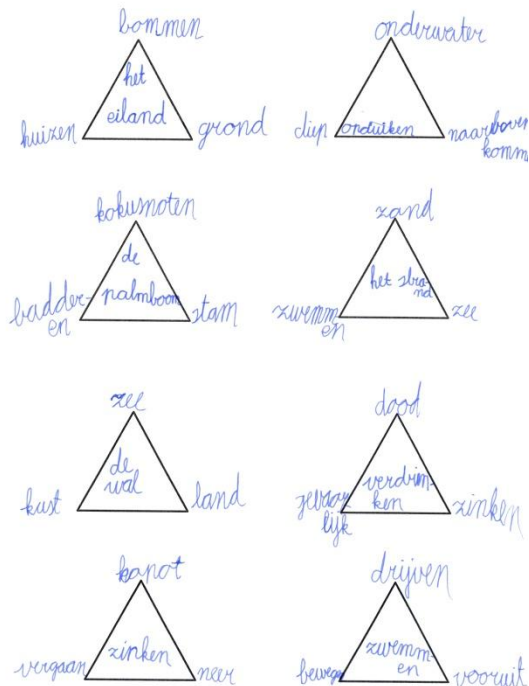
De meeste leerlingen vinden deze werkvorm interessant en willen hem vaker gebruiken. De helft van de leerlingen vindt de werkvorm moeilijk. Het lukt de meerderheid om de aandacht bij het werk te houden. Alle leerlingen geven aan vaak het goede antwoord te weten. Zo voelen de meeste leerlingen zich ook fijn tijdens deze werkvorm en geven aan goed te zijn in het maken van de opdracht. De werkvorm helpt de meerderheid om extra goed na te denken.

De volgende schaalvragen hebben de leerlingen beantwoord (schaal 1-10):

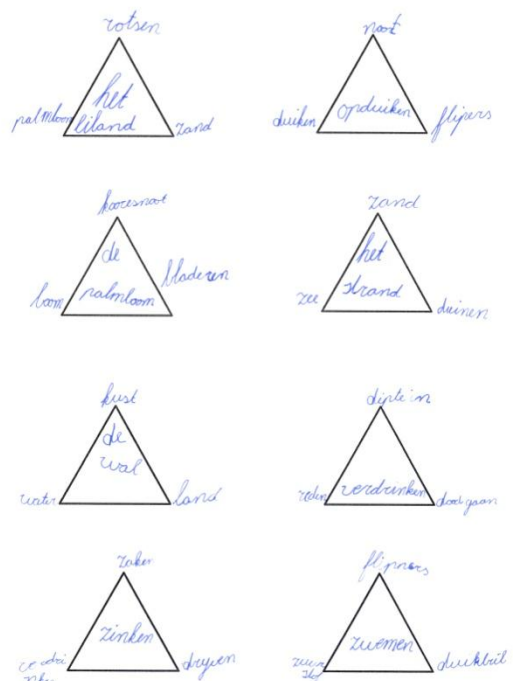
- 1) Hoe deed je mee tijdens de les?
Het gemiddelde dat hier uit kwam was een 9,9. Zeven leerlingen geven het cijfer 10 en één leerling geeft een 9.
- 2) Wat vind je van deze les?
Het gemiddelde cijfer dat de leerlingen gaven was een 9,3. Zes leerlingen geven het cijfer 10, één leerling geeft een 9 en één leerling het cijfer 5. De leerling die het cijfer 5 gaf, geeft aan dat de werkvorm moeilijk was.
- 3) Dit cijfer geef ik aan de werkvorm.
Het gemiddelde cijfer dat de leerlingen gaven was een 9,1. Zes leerlingen geven een 10, één leerling geeft een 9 en één leerling een 4. De leerling die een 4 gegeven heeft vond de werkvorm moeilijk.

De leerlingen hebben verder nog antwoord gegeven op drie open vragen.

- 1) Wat vind je leuk aan de woordenschatles? En waarom?
Opvallende antwoorden zijn: alleen werken is ook leuk.
- 2) Wat vind je niet leuk aan de woordenschatles? En waarom?
Opvallende antwoorden zijn: het was moeilijk en je moest veel nadenken.
- 3) Dit wil ik nog opschrijven over de woordenschatles.
Opvallende antwoorden zijn: het was stom, het is leuk en houdt mij scherp en ik wil het vaker gebruiken.

Afbeelding: driehoekjes van leerlingen van basisschool X.

Bijlage 1g: Werkvorm: woordenboek

De acht leerlingen hebben na de werkvorm een vragenlijst ingevuld. In onderstaand schema zijn de antwoorden bij elkaar verwerkt.

		Nooit	Soms	Vaak	Altijd
1)	Ik vind deze werkvorm van woordenschat leuk		2		6
2)	De opdracht die de juf mij stelt vind ik gemakkelijk		1	4	3
3)	Tijdens de werkvorm vind ik het moeilijk om met mijn aandacht erbij te blijven	5	1	1	1
4)	Tijdens de werkvorm weet ik vaak het goede antwoord		3	2	3
5)	Tijdens de werkvorm voel ik me fijn		1	3	4
6)	Als ik aan de werkvorm werk doe ik goed mijn best om een antwoord op te schrijven		1	2	5
7)	Ik vind van mijzelf dat ik goed ben in het maken van de opdrachten		2	4	2
8)	Deze werkvorm helpt mij om extra goed na te denken	1	2		5
9)	Deze werkvorm wil ik vaker gebruiken			2	6

Het valt op dat zes van de acht leerlingen deze werkvorm leuk vinden. Bijna iedereen vindt de vragen die ik stel gemakkelijk. De meerderheid kan de aandacht goed bij het werk houden. Het helpt de meeste leerlingen om extra goed na te denken. Zes van de acht leerlingen wil deze werkvorm vaker gebruiken.

De volgende schaalvragen hebben de leerlingen beantwoord (schaal 1-10):

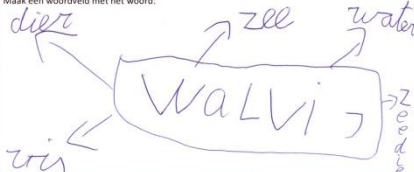
- 1) Hoe deed je mee tijdens de les?
Het gemiddelde dat hier uit kwam was een 10. Alle leerlingen hebben een 10 gegeven.
- 2) Wat vind je van deze les?
Het gemiddelde cijfer dat de leerlingen gaven was een 10. Alle leerlingen hebben een 10 gegeven.
- 3) Dit cijfer geef ik aan de werkvorm.
Het gemiddelde cijfer dat de leerlingen gaven was een 10. Alle leerlingen hebben een 10 gegeven.

De leerlingen hebben verder nog antwoord gegeven op drie open vragen.

- 1) Wat vind je leuk aan de woordenschatles? En waarom?
Opvallende antwoorden zijn: je mag er bij tekenen, je leert de betekenis en je mag zelf een woord kiezen.
- 2) Wat vind je niet leuk aan de woordenschatles? En waarom?
Opvallende antwoorden zijn: niks.
- 3) Dit wil ik nog opschrijven over de woordenschatles.
Opvallende antwoorden zijn: ik wil dit vaker, ik vond het leuk en het helpt echt heel goed

Mijn nieuwe woord is: <i>de wal</i>	De eerste letter van het woord: <i>w</i>
Wat is de betekenis van het woord: <i>de kust</i>	
Maak een tekening van het woord:	
	
Maak een woordveld met het woord:	
	

Afbeelding: Woordenboek van leerlingen van basisschool X.

Mijn nieuwe woord is: <i>walvis</i>	De eerste letter van het woord: <i>w</i>
Wat is de betekenis van het woord: <i>een dier in de zee</i>	
Maak een tekening van het woord:	
	
Maak een woordveld met het woord:	
	

Bijlage 1h: Werkvorm: overlapper

De acht leerlingen hebben na de werkvorm een vragenlijst ingevuld. In onderstaand schema zijn de antwoorden bij elkaar verwerkt.

		Nooit	Soms	Vaak	Altijd
1)	Ik vind deze werkvorm van woordenschat leuk		1	2	5
2)	De opdracht die de juf mij stelt vind ik gemakkelijk		2	3	3
3)	Tijdens de werkvorm vind ik het moeilijk om met mijn aandacht erbij te blijven	3	4		1
4)	Tijdens de werkvorm weet ik vaak het goede antwoord	2	2	1	3
5)	Tijdens de werkvorm voel ik me fijn		1	2	5
6)	Als ik aan de werkvorm werk doe ik goed mijn best om een antwoord op te schrijven			4	4
7)	Ik vind van mijzelf dat ik goed ben in het maken van de opdrachten		3	1	4
8)	Deze werkvorm helpt mij om extra goed na te denken	1	1	2	4
9)	Deze werkvorm wil ik vaker gebruiken	1		2	5

De meeste leerlingen vinden deze werkvorm leuk en vinden de vragen die ik stel gemakkelijk. Er is maar één leerling die het moeilijk vindt om de aandacht bij het werk te houden. De leerlingen geven wisselende antwoorden bij de vraag of ze vaak het goede antwoord weten. Dit vind ik opvallend. De meeste leerlingen voelen zich fijn tijdens de werkvorm. Iedereen doet goed zijn best om een antwoord op te schrijven. De meerderheid geeft aan goed te zijn in het maken van de opdracht. Zeven leerlingen willen de werkvorm vaker gebruiken.

De volgende schaalvragen hebben de leerlingen beantwoord (schaal 1-10):

- 1) Hoe deed je mee tijdens de les?
Het gemiddelde dat hier uit kwam was een 10. Alle leerlingen hebben een 10 gegeven.
- 2) Wat vind je van deze les?
Het gemiddelde cijfer dat de leerlingen gaven was een 9,9. Zeven leerlingen geven het cijfer 10 en één leerling geeft een 9.
- 3) Dit cijfer geef ik aan de werkvorm.
Het gemiddelde cijfer dat de leerlingen gaven was een 9,9. Zeven leerlingen geven een 10 en één leerling geeft een 9.

Verhogen van motivatie bij woordenschatonderwijs in groep 4

- Nadja Keulers**

Verhogen van motivatie bij woordenschatonderwijs in groep 4

Bijlage 1i: Werkvorm: woordenschatdoosje

De acht leerlingen hebben na de werkvorm een vragenlijst ingevuld. In onderstaand schema zijn de antwoorden bij elkaar verwerkt.

		Nooit	Soms	Vaak	Altijd
1)	Ik vind deze werkvorm van woordenschat leuk		1	1	6
2)	De opdracht die de juf mij stelt vind ik gemakkelijk		1	1	6
3)	Tijdens de werkvorm vind ik het moeilijk om met mijn aandacht erbij te blijven	3	2	1	2
4)	Tijdens de werkvorm weet ik vaak het goede antwoord				8
5)	Tijdens de werkvorm voel ik me fijn		2	1	5
6)	Als ik aan de werkvorm werk doe ik goed mijn best om een antwoord op te schrijven			2	6
7)	Ik vind van mijzelf dat ik goed ben in het maken van de opdrachten		1	1	6
8)	Deze werkvorm helpt mij om extra goed na te denken	1	2		5
9)	Deze werkvorm wil ik vaker gebruiken		1	2	5

Bij deze werkvorm waren alle leerlingen over het algemeen erg positief. De meerderheid vindt de werkvorm leuk en voelt zich fijn tijdens het maken van de werkvorm. Een aantal leerlingen heeft er moeite mee om de aandacht erbij te houden. De meeste leerlingen willen deze werkvorm vaker gebruiken en geven aan dat de werkvorm helpt om extra goed na te denken.

De volgende schaalvragen hebben de leerlingen beantwoord (schaal 1-10):

- 1) Hoe deed je mee tijdens de les?
Het gemiddelde dat hier uit kwam was een 10. Alle leerlingen hebben een 10 gegeven.
- 2) Wat vind je van deze les?
Het gemiddelde cijfer dat de leerlingen gaven was een 9,6. Zes leerlingen geven het cijfer 10, één leerling geeft een 9 en één leerling een 8.
- 3) Dit cijfer geef ik aan de werkvorm.
Het gemiddelde cijfer dat de leerlingen gaven was een 9,8. Zeven leerlingen geven een 10 en één leerling geeft een 9.

De leerlingen hebben verder nog antwoord gegeven op drie open vragen.

- 1) Wat vind je leuk aan de woordenschatles? En waarom?
Opvallende antwoorden zijn: je werkt in het groepje, je leert de betekenis en anderen weten meer.
- 2) Wat vind je niet leuk aan de woordenschatles? En waarom?
Opvallende antwoorden zijn: hier worden geen reacties gegeven.
- 3) Dit wil ik nog opschrijven over de woordenschatles.
Opvallende antwoorden zijn: het is heel leuk en ik wil deze werkvorm vaker doen.

Bijlage 2: Observatielijst motivatie woordenschatles leerlingen

	Nooit	Soms	Vaak	Altijd
De leerling gaat na de instructie direct aan de slag				
De leerling concentreert zich tijdens het werk				
De leerling maakt het werk af				
De leerling werkt door ondanks externe storende factoren				
De leerling is tijdens de opdracht snel afgeleid				
De leerling laat zich tijdens de les afleiden door gedrag van klasgenoten				
De leerling houdt zich tijdens de les lang bezig met dezelfde activiteit				

Bijlage 2a observatie oorspronkelijke woordenschatles

Tijdens de woordenschatles heeft de intern begeleider de acht leerlingen geobserveerd. In het onderstaande schema zijn de gegevens van de observatie verwerkt.

	Nooit	Soms	Vaak	Altijd
De leerling gaat na de instructie direct aan de slag		4		4
De leerling concentreert zich tijdens het werk		3	2	3
De leerling maakt het werk helemaal af			2	6
De leerling werkt door ondanks externe storende factoren	2	2	2	2
De leerling is tijdens de opdracht snel afgeleid	2	1	2	3
De leerling laat zich tijdens de les afleiden door gedrag van klasgenoten	2	1	2	3
De leerling houdt zich tijdens de les lang bezig met dezelfde activiteit	2	2	1	3

Het valt op dat de helft van de leerlingen direct aan de slag gaan na de instructie. Het lukt de meeste leerlingen om de aandacht bij het werk te houden. De meerderheid maakt de opdracht af. Een aantal leerlingen laat zich tijdens de les afleiden door gedrag van klasgenoten. De helft van de leerlingen kan zich lang bezig houden met dezelfde activiteit.

Bijlage 2b observatie Twee vergelijk

Tijdens deze werkvorm heeft de intern begeleider de acht leerlingen geobserveerd. In het onderstaande schema zijn de gegevens van de observatie verwerkt.

	Nooit	Soms	Vaak	Altijd
De leerling gaat na de instructie direct aan de slag		2	3	3
De leerling concentreert zich tijdens het werk	1	2	2	3
De leerling maakt het werk af		2	2	4
De leerling werkt door ondanks externe storende factoren	1	2	2	3
De leerling is tijdens de opdracht snel afgeleid	3	2	2	1
De leerling laat zich tijdens de les afleiden door gedrag van klasgenoten	3	2	2	1
De leerling houdt zich tijdens de les lang bezig met dezelfde activiteit	1	1	2	4

Het valt op dat de meerderheid meteen aan de slag gaat na de instructie. Tijdens de werkvorm is de helft geconcentreerd bezig en maakt het werk ook af. De andere helft heeft een wisselende concentratie en is snel afgeleid. Het valt op dat er één leerling is die een heel slechte concentratie heeft.

Bijlage 2c observatie paraplu

Tijdens deze werkvorm heeft de intern begeleider de acht leerlingen geobserveerd. In het onderstaande schema zijn de gegevens van de observatie verwerkt.

	Nooit	Soms	Vaak	Altijd
De leerling gaat na de instructie direct aan de slag		2	2	4
De leerling concentreert zich tijdens het werk		3	2	3
De leerling maakt het werk af	2		2	4
De leerling werkt door ondanks externe storende factoren		3	2	3
De leerling is tijdens de opdracht snel afgeleid	3	2	3	
De leerling laat zich tijdens de les afleiden door gedrag van klasgenoten	3	3	2	
De leerling houdt zich tijdens de les lang bezig met dezelfde activiteit		2	2	4

Bij de observatie komt naar voren dat de helft meteen aan de slag gaat. De meerderheid concentreert zich tijdens het werk en maakt het werk ook af. Een aantal leerlingen vindt het moeilijk om de aandacht bij het werk te houden en zijn afgeleid door het gedrag van klasgenoten. De meeste leerlingen kunnen zich lang bezig houden met dezelfde activiteit.

Bijlage 2d: Observatie woordendriehoekjes

Tijdens deze werkvorm heeft de intern begeleider de acht leerlingen geobserveerd. In het onderstaande schema zijn de gegevens van de observatie verwerkt.

	Nooit	Soms	Vaak	Altijd
De leerling gaat na de instructie direct aan de slag		2	2	4
De leerling concentreert zich tijdens het werk	2	2	1	3
De leerling maakt het werk af	2	2	1	3
De leerling werkt door ondanks externe storende factoren	2	1	2	3
De leerling is tijdens de opdracht snel afgeleid	3	2	1	2
De leerling laat zich tijdens de les afleiden door gedrag van klasgenoten	3	2	1	2
De leerling houdt zich tijdens de les lang bezig met dezelfde activiteit	2	1	2	3

De meeste leerlingen gaan na de instructie direct aan de slag. Tijdens deze werkvorm is er een wisselende concentratie. De helft maakt het werk helemaal af. De meerderheid kan de aandacht bij het werk houden ondanks externe storende factoren. Het lukt de meeste leerlingen om lang bezig te zijn met dezelfde activiteit.

Bijlage 2e Observatie overlapper

Tijdens deze werkvorm heeft de intern begeleider de acht leerlingen geobserveerd. In het onderstaande schema zijn de gegevens van de observatie verwerkt.

	Nooit	Soms	Vaak	Altijd
De leerling gaat na de instructie direct aan de slag		1	2	5
De leerling concentreert zich tijdens het werk		1	3	4
De leerling maakt het werk af		2	2	4
De leerling werkt door ondanks externe storende factoren		1	2	5
De leerling is tijdens de opdracht snel afgeleid	4	2	2	
De leerling laat zich tijdens de les afleiden door gedrag van klasgenoten	4	2	2	
De leerling houdt zich tijdens de les lang bezig met dezelfde activiteit		2	2	4

De meeste leerlingen gaan na de instructie direct aan de slag. De meerderheid werkt geconcentreerd. Bijna iedereen maakt het werk helemaal af. De meeste leerlingen werken door ondanks externe factoren. Ook laat de meerderheid zich niet afleiden. Als extra punt geeft de intern begeleider aan dat de leerlingen erg betrokken zijn bij de les.

Bijlage 3a Logboek oorspronkelijke woordenschatles.

Vandaag wordt er een nieuw thema bij de woordenschatles geïntroduceerd. Het thema is water. Ik vraag de leerlingen wat ze al weten met betrekking tot water. Het valt op dat de leerlingen erg enthousiast en betrokken zijn. Er worden veel diverse antwoorden gegeven namelijk: dolfijn, vis, zoutwater, mens, koken, poetsen, zwemmen enzovoorts.

Na het introduceren van het thema ga ik, aan de hand van de methode, de eerste les bespreken. Het thema heet: het regent dat het giet. Na de uitleg gaan de leerlingen de les zelfstandig verwerken in hun werkboek. Het valt op dat de leerlingen een wisselende concentratie hebben. Er zijn veel leerlingen snel afgeleid. De meeste leerlingen zijn snel klaar met de les. Als ik de les in het werkboek controleer zie ik dat er een aantal leerlingen veel fouten hebben gemaakt of iets vergeten zijn. Voordat de leerlingen zelfstandig aan het werk gingen, heb ik de bladzijde met ze besproken. Was de les nog niet duidelijk voor de leerlingen? Of hebben ze te snel gewerkt?

Bijlage 3b Logboek woordenwolk

De leerlingen zijn bekend met deze werkvorm. Deze werkvorm komt namelijk regelmatig naar voren bij een taalles. De leerlingen hebben maar een korte instructie nodig. Daarna kunnen ze aan het werk. Deze opdracht maken de leerlingen individueel. De meeste leerlingen gaan meteen aan de slag. Twee leerlingen kijken rond en kletsen met de leerlingen naast zich. Deze twee leerlingen zijn gedurende het werken snel afgeleid door andere leerlingen. De leerlingen nemen de tijd voor de opdracht. Als ik aangeef dat we gaan stoppen, vinden een aantal leerlingen dit jammer, omdat ze nog veel weten om op te schrijven.

Aan het einde van de les bekijk ik het werk van de leerlingen. Het valt op dat een aantal leerlingen met kleurtjes hebben gewerkt en ook tekeningen hebben gemaakt. Andere leerlingen hebben met pen geschreven. De leerlingen hebben minimaal 15 woorden opgeschreven die met het thema water te maken hebben. De antwoorden zijn heel divers. De volgende antwoorden komen terug: waterpistool, druppels, de kraan, vis, wolken, traan, boot, waterval, overstroming enzovoorts.

Als ik naar aanleiding van het werk van de leerlingen bekijk of ze gemotiveerd waren, vind ik dat ik kan stellen dat de meeste leerlingen gemotiveerd hebben gewerkt. In de antwoorden zie ik terug dat ze hebben nagedacht over woorden die met water te maken hebben. Ook het gebruiken van kleurtjes en het maken van tekeningen geeft aan dat ze enthousiast waren tijdens de les.

Bijlage 3c Logboek Twee Vergelijk

Het kost veel tijd om deze werkvorm goed uit te leggen. Het is een nieuwe werkvorm en ik wil graag dat de leerlingen goed begrijpen wat de bedoeling is van deze werkvorm.

Tijdens het werken aan deze werkvorm is de meerderheid van de leerlingen goed aan het werk. De leerlingen overleggen namelijk met elkaar en schrijven om de beurt een antwoord op. Twee leerlingen zijn tijdens het werken met andere dingen bezig. Eén leerling speelt met een knuffel en de andere leerling probeert de potloden op elkaar te stapelen. Eén van deze twee leerlingen zit ook onderuitgezakt.

Als ik na de les de antwoorden van de leerlingen bekijk, dan geeft één leerling het cijfer 1 bij de schaalvraag hoe goed meegedaan wordt tijdens de les. Dit is de leerling die met zijn potloden aan het spelen was. Het valt op dat de leerlingen wisselende antwoorden geven bij de schaalvragen. Ik heb te weinig informatie om te kunnen zeggen dat deze werkvorm de motivatie van de leerlingen verhoogt tijdens de woordenschatles.

Bijlage 3d Logboek Praatplaat

Het kost weinig tijd om deze werkvorm uit te leggen. Ik zie dat de leerlingen enthousiast reageren op de werkvorm, omdat ik vrolijke gezichten zie en de leerlingen direct aan het werk gaan. De leerlingen werken in tweetallen.

Bij deze opdracht moeten de leerlingen acht antwoorden geven op de plaatjes die ik heb gekozen. Daarna mogen ze kijken of ze zelf nog meer antwoorden weten en deze ook opschrijven. Het valt op dat de leerlingen nog een heleboel woorden er zelf bijschrijven.

De les wordt klassikaal besproken. Telkens komt er een tweetal naar voren en bespreken wat ze op hebben geschreven. De groep mag hier op reageren. Een tweetal heeft bijvoorbeeld nog het woord boot opgeschreven. Een leerling in de groep reageert hier op en zegt dat het inderdaad een boot is. De boot noem je een roeiboot, omdat je zelf moet roeien. Ik geef de leerling een compliment voor zijn antwoord. Een ander tweetal heeft ook het woord reddingsvest opgeschreven. Dit woord komt nog bij een ander tweetal terug. Zo is er ook een afbeelding van het huis van de schipper. De leerlingen kennen hier verschillende namen aan toe: kajuit, kombuis en stuurhut.

Bijlage 3e Logboek Paraplu

Deze werkvorm heeft een korte uitleg nodig. De leerlingen weten snel wat de bedoeling is en kunnen daarna aan de slag. De leerlingen werken individueel aan de opdracht. De leerlingen moeten acht woorden invullen die met schoonmaken te maken hebben. Ik merk dat sommige leerlingen het moeilijk vinden en lang nadenken. Er zijn twee leerlingen die het werk niet afkrijgen. Het valt op dat deze leerlingen veel van hun werk opkijken. Sommige leerlingen vullen meer dan acht woorden in.

Bijlage 3f Logboek Driehoekjes

Op het smartbord laat ik de leerlingen zien hoe de werkvorm van de driehoekjes gemaakt dient te worden. Daarna laat ik een aantal leerlingen een driehoekje invullen. De leerlingen begrijpen de opdracht snel en gaan daarna zelfstandig aan het werk. Het valt op dat een aantal leerlingen lang nadenken. Ze geven aan dat ze het moeilijk vinden. Bij de driehoekjes moeten er drie woorden ingevuld worden. Sommige leerlingen lukt het niet om drie woorden te bedenken, soms weten ze er maar twee. Na afloop van de les bespreken we de opdracht. Regelmatig geven de leerlingen een verschillend antwoord en dat mag. De leerlingen leren zo dat meerdere antwoorden goed kunnen zijn.

Bijlage 3g Logboek woordenboek

Bij deze werkvorm werken de leerlingen individueel. Ze kiezen een woord uit het woordpakket en schrijven de betekenis van het woord op. Ze maken een tekening van het woord en een woordveld. Het valt op dat de leerlingen enthousiast aan de slag gaan. Een aantal leerlingen heeft hulp nodig bij het opschrijven van de betekenis. Een tekening maken lukt iedereen. Bij het woordveld zijn verschillen te zien in het aantal woorden. Na de les zijn de leerlingen nog steeds enthousiast. Ze geven aan vaker gebruik te willen maken van de werkvorm woordenboek.

Bijlage 3h Logboek overlapper

Ik teken op het smartbord een overlapper. Aan de ene kant schrijf ik dieren in het water en aan de andere kant dieren op het land. Ik vraag de leerlingen een dier te noemen die in het water leeft. Een leerling zegt een vis. Dit woord zet ik in de cirkel dieren in het water. Daarna vraag ik welk dier op het land leeft. Een leerling zegt een konijn. Dit woord schrijf ik in de andere cirkel. Ik vraag of de leerlingen zien dat de cirkels elkaar overlappen. 'Wat zullen we hier nu kunnen schrijven?' Een aantal leerlingen steken de hand in de lucht. Het antwoord dat een leerling geeft is dieren die in het water leven en op het land. Ik vraag om een voorbeeld. Het antwoord is krokodil.

Ik vertel de leerlingen dat ze met een maatje aan deze opdracht gaan werken. Belangrijk bij deze opdracht is dat jullie praten over welk dier in het water leeft, welk dier op het land of welk dier in het water leeft en op het land. Vertel aan elkaar waarom je dit vindt.

De leerlingen mogen bij deze opdracht het woord schrijven, maar ook tekenen. Ik geef de leerlingen kort de tijd om een tweetal te vormen. Daarna gaan ze aan de slag met de opdracht. De leerlingen gaan enthousiast aan de slag. In een korte tijd staan er al veel woorden op papier. Bij veel leerlingen staat het blaadje helemaal vol.

Na de les bespreken we een aantal overlappers. Twee leerlingen geven aan het woord hond in het midden geschreven te hebben. Er komt een reactie van een andere leerling. Deze leerling geeft aan dat een hond op het land leeft en niet in het water. Nu komt er een discussie op gang. De leerlingen die het woord in het midden hebben geschreven zeggen dat een hond het soms fijn vindt om te zwemmen. Eén leerling geeft aan dat de hond die ze heeft dit ook wel eens doet. De leerlingen die het woord hond in de cirkel op het land hadden geschreven, realiseren zich dat een hond inderdaad kan zwemmen. Ze geven wel aan dat een hond vooral op het land leeft.

Ik vond het ontzettend waardevol te zien dat de leerlingen dingen anders hadden gedaan. Hierdoor kwam een gesprek op gang. Als ik aan het gesprek met Tessa de With denk, dan is dit heel erg waardevol. De leerlingen die het woord hond bij het land hadden geschreven, weten nu ook dat een hond kan zwemmen. Tijdens de bespreking kwamen meerdere antwoorden aan bod. Sommige leerlingen vinden het moeilijk om uitleg te geven waarom ze een woord op een bepaalde plek hebben geschreven. Dit is natuurlijk een leerproces. Als deze werkvorm vaker aanbod zou komen, dan leren ze steeds beter om uitleg te geven.

Bijlage 3i Logboek woordenschatdoosje

Tijdens deze werkvorm werken de leerlingen in het groepje. De groepjes bestaan uit 3-4 leerlingen. In een doosje zitten een heleboel woorden die tijdens dit thema aan bod zijn gekomen. Eén leerling pakt een woord en leest dit voor. Deze leerling probeert te omschrijven wat het woord betekent. Als de leerling het niet weet, mag een andere leerling reageren die het wel weet. Indien alle leerlingen het woord niet weten, gaat het in het rode bakje. Is de betekenis goed uitgelegd, dan wordt het kaartje in het groene bakje gelegd.

De meeste leerlingen vinden het leuk om in het eigen groepje te werken. Veel leerlingen zijn actief betrokken tijdens de les. Leerlingen helpen elkaar als één leerling er niet uit komt. Het lukt de meeste groepjes om de betekenissen te koppelen aan de woorden.

Na afloop bespreken we klassikaal een aantal woorden. Elk groepje mag een woord kiezen en de leerlingen mogen vertellen wat het woord betekent.

Bijlage 4: Evaluatie na het inzetten van alle werkvormen

Nadat alle coöperatieve werkvormen, grafische modellen en routines aan bod zijn geweest, heb ik de acht leerlingen een vragenlijst laten invullen. Op de volgende vragen hebben de acht leerlingen een antwoord gegeven:

- 1) Welke werkvormen vind je het leukst en wil je vaker gebruiken. De acht leerlingen vullen een top 3 in en geven aan waarom ze deze werkvorm vaker willen gebruiken.
- 2) Dit wil ik nog kwijt over de werkvormen.

In onderstaand schema geef ik de aantallen van de gekozen werkvormen.

Werkvorm:	Aantal keer in top 3:
Woordenwolk	4
Twee vergelijk	0
Praatplaat	1
Paraplu	0
Driehoekjes	2
Woordenboek	4
Overlapper	8
Woordenschatdoosje	5

Hieruit kan ik concluderen dat alle leerlingen de overlapper in de top 3 hebben staan. De leerlingen vinden deze werkvorm erg prettig omdat ze samen kunnen leren en het erg leerzaam vinden. Zes leerlingen hadden deze werkvorm op nummer 1 staan en twee leerlingen op nummer 2. Het woordenschatdoosjes komt daarna het meest terug in de top 3. Leerlingen geven hierbij aan dat ze het fijn vinden om in een groepje te werken en het erg leerzaam is.

De woordenwolk en het woordenboek komen beiden vier keer terug in de top 3. De woordenwolk vinden de leerlingen een fijne werkvorm en het woordenboek vinden ze erg leerzaam, omdat je de betekenis van het woord leert dat je moeilijk vindt. Bij deze werkvorm maken de leerlingen een tekening. Dit zal veel leerlingen aanspreken.

De werkvorm van de driehoekjes komt twee keer terug en de praatplaat één keer. De werkvorm paraplu en twee vergelijk komen helemaal niet terug.

Conclusie:

Gezien de antwoorden van de leerlingen kan ik stellen dat ze het fijn vinden om samen te werken. De leerlingen geven aan van elkaar te leren en dat ze samen meer weten. De leerlingen geven aan dat ze de werkvormen super leuk vinden en deze vaker willen gebruiken.

Als ik de vragenlijst bekijk met de antwoorden die de leerlingen gaven na elke werkvorm, dan komt het overeen met de vragenlijst. De leerlingen waarderen de overlapper het hoogst. Daaropvolgend komt het woordenboek en het woordenschatdoosje

In het logboek zie ik terug dat de leerlingen erg enthousiast waren bij de overlapper en het woordenboek. De woordenwolk is een bekende werkvorm voor de leerlingen. Deze werkvorm wordt namelijk wel eens bij andere vakgebieden gevraagd.

Bijlage 5 e-mails naar expert

Om antwoord te krijgen op deelvraag 1: welke coöperatieve werkvormen, grafische modellen en routines zijn geschikt om in te zetten in groep 4? Heb ik een e-mail gestuurd naar een expert op het gebied van woordenschatonderwijs. De e-mails zijn hieronder te lezen.

1) Welke coöperatieve werkvormen, grafische modellen en woordenschatroutines zijn geschikt om in te zetten in groep 4?

W.b. je eerste deelvraag. Ik werk op dit moment m.n. met scholen rondom woordenschat en maak hierbij veel gebruik van het boek: Op woordenjacht. Ik denk dat je het boek wel kent. Het is een zeer praktisch boek en ik heb vorig jaar de training gevolgd. Achterin het boek staat een overzicht waar je precies kunt zien welke coöperatieve werkvormen je kunt inzetten in welke groepen en welke grafische modellen. Ook de routines uit dit boek zet ik in bij de professionalisering van leerkrachten. Ik verwacht eigenlijk dat als je je al verdiept hebt in het onderwerp dat je dit boek dan ook al kent (zeker ook omdat de benamingen: grafische modellen, woordenschatroutines uit dit boek komen), dus is mijn antwoord op deze vraag zal geen nieuws voor je zijn.

Daarnaast heb ik me nog een aantal boeken aangeschaft die ik gebruik als bronnenboek om leerkrachten te professionaliseren op het gebied van woordenschat en dus effectiever woordenschatonderwijs te realiseren in hun groep.

1. Zaakvakken en taal (voor de groepen 5-8); een heel praktisch boek met een hoofdstuk gericht op woordenschat en conceptuele ontwikkeling

2. Taal en didactiek: woordenschat (hier staat bijv. het maken van een kenmerkenmatrix in; maar ook bv. een lijst met allerlei taalspelletjes te gebruiken bij het woordenschatonderwijs). Uitgeverij Noordhoff

Ik hoop dat je iets aan mijn informatie hebt. Mocht je n.a.v. deze info nog vragen hebben of nog overleg willen, dan hoor ik dat graag. Ben heel benieuwd naar je onderzoek, dus als ik het mag lezen als het af is.... heel graag! Voor mij ook weer leerzaam!

*Groetjes,
Ingrid*

KWALITEITSKAART

Woordenschat - Middenbouw

PO

Met woorden aan de gang

Praktische handvatten voor het taalles- en rekenonderwijs zoals deze Kwaliteitskaart zijn te vinden op www.schoolaanzet.nl. Deze website bevat alle informatie en handreikingen die in het kader van School aan Zet worden ontwikkeld om het onderwijs (in de basisvaardigheden) te verbeteren.

Middenbouw - Woordenschat

Met woorden aan de gang . . . in de regelmaat van alledag!

Ideeën voor woordspelletjes in de middenbouw

Om woordenschatontwikkeling te bevorderen is het belangrijk dat de nieuwsgierigheid van kinderen naar woorden wordt gestimuleerd. Een van de manieren om dit te doen is door op een speelse manier dagelijks met woorden bezig te zijn. Op deze kwaliteitskaart is een reeks spelletjes en activiteiten uit de praktijk verzameld waarbij leerlingen met woorden aan de gang gaan. Deze speelse activiteiten dragen ertoe bij dat de groep een plek wordt waar kinderen veel met woorden bezig zijn, nieuwsgierig worden naar woorden en worden uitgedaagd nieuwe woorden te leren. Woordenschatontwikkeling vraagt een aanpak langs meerdere wegen. Alleen met woordspelletjes bezig zijn is niet genoeg. Leerkrachten leren kinderen ook expliciet woorden aan en leren kinderen hoe ze zelf de betekenis van woorden kunnen achterhalen wanneer ze teksten lezen of ernaar luisteren. Aandachtspunten hiervoor zijn op andere kwaliteitskaarten uitgewerkt.

1.	Galgje Dit kan op verschillende manieren: De leerkracht speelt met een doelwoord 'galgje' tegen de klas. Ook kan een leerling op het bord 'galgje' spelen tegen de klas. Maar het kan ook in tweetallen, zodat alle leerlingen tegelijkertijd aan de gang kunnen gaan.
2.	Woorden doorfluisteren Woord of zin doorfluisteren. Een variant is dat alle leerlingen na het doorfluisteren een tekeningetje van het woord maken. Heeft iedereen hetzelfde getekend?
3.	Samen zinnen maken De leerkracht begint met het eerste woord en schrijft dit op. Daarna mogen de kinderen achtereenvolgens een woord toevoegen, de leerkracht schrijft het er telkens bij. Het moet wel een goede zin blijven.
4.	Associëren Waar denk je aan bij het woord ...? Bij een woord heel snel associaties geven.
5.	Sorteren Leerlingen sorteren een serie woorden in rijtjes die 'bij elkaar horen'. Ze mogen zelf criteria bedenken waarop ze sorteren. Bijvoorbeeld: doewoorden, woorden die gevoel uitdrukken, woorden waar je 'de' voor kan zetten, woorden die vrolijkheid uitdrukken, deftige of ordinaire woorden, enzovoort.
6.	Welke woord hoort er niet bij? Rijen met woorden, die met elkaar te maken hebben. Eén woord hoort er niet bij. Welk woord? Waarom hoort het er niet bij?
7.	Combineren Woorden uit twee rijen combineren tot samengestelde woorden broek – zak , maan – licht, fietsen – rek.
8.	Wat hoort bij elkaar? Maak een set van woordkaartjes en plaatjes. Welk plaatje en woordkaartje horen bij elkaar?
9.	Woordenmemory De leerkracht maakt een set kaartjes. Op de helft van de kaartjes worden woorden geschreven. Op de andere helft van de kaartjes wordt een plaatje van de woorden geplakt (makkelijker variant) of wordt een definitie van het woord geschreven. Tijdens het spel liggen de kaartjes met de achterkant naar boven. De leerlingen draaien om de beurt twee kaartjes om en zoeken naar kaartjes die bij elkaar horen. Wie de meeste heeft, heeft gewonnen. (Dit is een spel voor kleine groepen van 2-5 leerlingen.)
10.	Het woord in een zin Zinnetjes maken met een bepaald woord. Wie maakt de langste zin met het woord? Wie maakt een zin waaruit duidelijk wordt wat het woord betekent?
11.	Het woord niet gebruiken Een afbeelding beschrijven zonder het woord te noemen.

12.	Rugschrijven Kinderen schrijven een woord van de woordmuur op elkaars rug. Wie raadt het woord?
13.	Maak het af Onvolledige woorden verder invullen zoals bijvoorbeeld 'b..r'. Meerdere oplossingen zijn mogelijk: beer, bier, boor, buur, boer. Kennen we de woorden?
14.	Pictionary, woorden tekenen Teken een woord, de anderen raden wat het is.
15.	Woord raden door vragen stellen Eén van de leerlingen neemt een woord in gedachte, de andere leerlingen stellen vragen, die alleen met 'ja' en 'nee' mogen worden beantwoord. Door het stellen van vragen probeert de groep erachter te komen om welk woord het gaat.
16.	Nuttige voorwerpen Leerlingen 'het nuttigste voorwerp dat thuis wordt gebruikt' mee laten nemen naar school en laten vertellen wat het is en waarom dit voorwerp is gekozen.
17.	Woorden gebruiken in een verhaal Leerling vertelt gedurende een minuut een verhaaltje waarbij hij/zij zo veel en vaak mogelijk de woorden van het bord gebruikt. De kinderen van de klas tellen hardop mee als een woord gezegd is.
18.	Woordbingo De leerkracht heeft een set enkele kaartjes van de te leren woorden (ongeveer 20). Op het bord staan de te leren woorden geschreven. De leerlingen schrijven op een blaadje 5 doelwoorden, die ze zelf mogen kiezen. De leerkracht kiest willekeurig een kaartje uit de stapel en leest de betekenis voor (c.q. wijst het aan, doet het voor). De leerlingen moeten de woorden herkennen en aanstrepen als dat woord op hun blaadje staat. Welke kinderen hebben als eerste alle woorden aangestreept? Die mogen 'bingo' ROEPEN!
19.	Kruiswoordpuzzels Bestaande kruiswoordpuzzels voor kinderen maken of zelf een kruiswoordpuzzel maken.
20.	Woordzoekers Bestaande woordzoekers voor kinderen maken of zelf een woordzoeker maken. Zinnen maken met de woorden die je in de woordzoeker gevonden hebt.
21.	Bijzonder schrijven Schrijf het woord op een speciale manier op, zodat de betekenis duidelijk wordt. Bijvoorbeeld: w LK, P L.
22.	Gedichtje maken met enkele nieuw geleerde woorden.
23.	Oefeningen rond woordschema's die al in de groep hangen. Bijvoorbeeld rond de woordparachute: ogen dicht, een woord bedekken, welk woord zit er niet meer bij?

24.	Wat is het, wat kan je er mee doen? Een voorwerp op de 'verteltafel' leggen en de leerlingen uitnodigen om erover te vertellen.
25.	Welke kaartjes horen bij elkaar? Maak setjes kaartjes: het woord en een plaatje van het woord, of het woord en een definitie van het woord. Deel de kaartjes uit: iedere leerling krijgt 1 kaartje. Leerlingen die kaartjes hebben die bij elkaar horen moeten elkaar opzoeken. Voor deze activiteit kunnen de kaartjes van het woordenmemory gebruikt worden.
26.	Woordencollage Een collage maken, met woorden en afbeeldingen gericht op een bepaald onderwerp of thema.
27.	Flitsen Maak een set met kaartjes waarop plaatjes van woorden: de kaartjes snel laten zien en dan wegdraaien. Welk woord heb je gezien?
28.	Ik ga op vakantie en ik neem mee... Herhalen van de woorden van de voorgangers en zelf een nieuw woord toevoegen.
29.	Wat is het verschil? De leerkracht noemt twee voorwerpen die op elkaar lijken en vraagt aan de leerlingen: 'Wat is het verschil tussen?'. Bijvoorbeeld; 'Wat is het verschil tussen een glas en een kopje?'
30.	Woordspin Op een groot vel papier, dat aan de muur gehangen wordt, wordt een aantal woorden dat bij elkaar hoort geschreven. De leerkracht kan er zo nu en dan aan refereren.
31.	Waslijn Een aantal te leren woorden wordt duidelijk op kaarten geschreven. Op de achterkant staat de betekenis of is een plaatje geplakt. De kaarten worden met knijpers aan een waslijn in de klas gehangen.
32.	Invuloefening De leerkracht schrijft een aantal zinnen op papier waarin de leerlingen de juiste woorden in moeten vullen.
33.	Maak een rap met de woorden van de woordmuur. Studeer die met de hele groep in.
34.	Kaartje hangen De leerkracht heeft een enkele set kaartjes met daarop de woorden geschreven. De leerlingen moeten de kaartjes bij de goede voorwerpen in de klas leggen. De leerkracht kan ook enkele leerlingen naar voren roepen die d.m.v. pantomime een bepaald gevoel uitdrukken. Ook daar kan een leerling de juiste kaart bij hangen.
35.	Wat zijn de moeilijkste- makkelijkste woorden van deze week? Ga samen de moeilijkste woordjes stampen. Welk duo kent het eerst het eigen rijtje?
36.	Husselen Letterkaartjes door elkaar op tafel leggen. Welke woorden kunnen we met deze letters maken?

37.	Vragenspel De leerkracht vraagt bij een woord aan de leerling: 'Wat kan je doen met ...?'.
38.	Woordenschrift In halve schriftjes noteren de leerlingen per bladzijde bovenaan een woord (zelfstandige naamwoorden altijd met lidwoord!). Ze schrijven er de betekenis onder, maken een bijbehorende tekening of zoeken bijbehorende plaatjes.
39	Rijmen De leerlingen moeten zoveel mogelijk rijmwoorden maken met een door de leerkracht gegeven woord.
40.	Mijn eigen woordendoosje Leerlingen verzamelen uit teksten die ze lezen woorden die ze mooi, bijzonder of moeilijk vinden. Ze schrijven de woorden op en stippen ze in hun eigen woordendoosje. Leerlingen praten met elkaar over de woorden in hun doosje. De leerkracht besteedt klassikaal aandacht aan de woorden in de doosjes.

Colofon

De Kwaliteitskaarten Woordenschat Met woorden aan de gang middenbouw (november 2009), samengesteld door Dirkje van der Nulft, Marianne Verhallen en Joop Stoeldraijer, is een uitgave van School aan Zet. School aan Zet draagt zorg voor de uitvoering van de kwaliteitsagenda PO Scholen voor morgen. Dit gebeurt onder verantwoordelijkheid van de PO Raad. Voor vragen rond de kwaliteitskaarten kunt u contact opnemen met Gea Spaans, secretariaat@schoolaanzet.nl.

KKMWM138

© Buiten het downloaden zijn alle rechten op dit product voorbehouden aan:

**SCHOOL
AAN ZET**

Postbus 556, 2501 QN Den Haag
e-mail: secretariaat@schoolaanzet.nl
www.schoolaanzet.nl

KWALITEITSKAART

5

Bijlage 7 Feedback critical friends

Gedurende het vorderen van toets 6 heb ik regelmatig mijn hoofdstukken uitgewisseld met mijn critical friends. Ze hebben mij feedback gegeven. Hierna heb ik de feedback bekeken en aanpassingen gedaan in de toets. In de onderstaande figuren heb ik voorbeelden van de feedback weergegeven.

Opmerking [AJM13]: Twee onderzoeksdoelen. Is dat haalbaar?

Bij de hoofdvraag had ik twee onderzoeksdoelen beschreven. Dit heb ik uiteindelijk aangepast naar één doel. In eerste instantie wilde ik kijken naar de motivatie en de resultaten van de leerlingen. Ik heb er voor gekozen om te kijken naar de motivatie van de leerlingen tijdens de woordenschatlessen naar aanleiding van het inzetten van coöperatieve werkvormen, grafische modellen en routines.

over coöperatieve werkvormen, woordenschatroutines en grafische modellen. Verder heb ik het begrip motivatie uitgelegd. Het volgende hoofdstuk beschrijft de aanpak en verantwoording van mijn onderzoek.

Opmerking [AJM10]: Dat onderdeel is nog te mager

Na deze feedback ben ik in de literatuur op zoek gegaan naar meer informatie met betrekking tot motivatie. Dit heb ik toegevoegd in hoofdstuk 2.

Opmerking [AJM2]: Wat wordt er geobserveerd?

Opmerking [AJM5]: Verder uitwerken en verhelderen

Hoofdstuk 3 had ik goed uitgewerkt. Hier en daar was nog aanscherping nodig. Naar aanleiding van bovenstaande feedback heb ik aanpassingen gedaan.

Opmerking [I9]: hoe heb je deze vragenlijst samen gesteld, hoe ben je tot deze vragen gekomen?

Opmerking [A1]: Je beschrijft de gehanteerde modellen apart. Dat kan. Je zou kunnen overwegen om deze beschrijvingen op te nemen als bijlage en hier een samenvatting op te nemen. Dat scheelt meteen woorden. Je beschrijft dan eerst de afzonderlijke modellen in de bijlage en in dit hoofdstuk beschrijf je wat de leerlingen vonden van de modellen (vragenlijsten, interview) en wat geobserveerd is.

In hoofdstuk 4 had ik het aantal woorden ver overschreden. Dit kwam omdat ik alle gehanteerde modellen in dit hoofdstuk helemaal had uitgeschreven. Ik heb dit aangepast en heb nu een

samenvatting in hoofdstuk 4 gezet waarin de bijzonderheden beschreven staan. De volledige beschrijving van de modellen staat nu in de bijlage. Verder heb ik in dit hoofdstuk het een en ander duidelijker beschreven.

Opmerking [AJM1]: Die mis ik.
Benoem sterke en zwakke punten van je onderzoeksmethodologie in de discussie

Opmerking [A2]: Hoofdstuk 5 is de essentie van je onderzoek. Koppel de deelvragen met de literatuur en geef antwoord op de hoofdvraag.

In hoofdstuk 5 had ik geen sterke en zwakke punten benoemd van de onderzoeksmethodologie. Dit heb ik nu wel verwerkt. Verder mocht ik de deelvragen nog meer koppelen aan de literatuur, zodat ik beter antwoord kon geven op de hoofdvraag. Dit heb ik aangepast en is nu wel verwerkt.

Hoofdstuk 6 had ik duidelijk uitgewerkt. Hier waren maar een aantal aanscherpingen nodig.